

RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE- JA KOOLITUSOSAKOND

Vahistamise asendamine elektroonilise valvega

Kohtupraktika analüüs

Andraš Tšitškan
kohtupraktika analüütik

Kaido Sikka
peaspetsialist

Tartu
2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
I. ÕIGUSLIK REGULATSIOON.....	5
1.1. Elektrooniline valve kui asendustökend kriminaalmenetluse seadustikus	5
1.2. Elektroonilise valve definitsioon ja tähtaeg karistusseadustikus	5
1.3. Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord	5
II. ELEKTROONILISE VALVE KOHALDAMISE EELDUSED	6
2.1. Formaalsed eeldused	6
2.2. Materiaalsed eeldused	6
2.3. Kohtupraktika lisatud eeldused	7
2.4. Skeem.....	8
III. VAHISTAMISEGA VÕRDVÄÄRSUSE KONTROLL KOHTUPRAKTIKAS	9
3.1. Üldine.....	9
3.2. Oht jätkuvalt toime panna kuritegusid	9
3.2.1. Narkokuriteod	9
3.2.2. Kuritegelik ühendus	11
3.2.3. Liikluskuriteod	13
3.2.4. Kelmus	14
3.3. Kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht.....	14
IV. ELEKTROONILISE VALVE TAOTLUSTE PÕHJENDAMINE	18
4.1. Lapsed ja pere	18
4.2. Tervis	18
4.3. Töö	19
V. MENETLUSLIKUD KÜSIMUSED.....	20
5.1. Määruskaebuse esitamise tähtaeg ja kord	20
5.2. Elektroonilise valve taotluse esmakordne läbivaatamine ringkonnakohtus samal ajal maakohtu vahistamismääruse peale esitatud kaebuse lahendamisega.....	24
5.3. Kohtu soovitusel elektroonilise valve ajakava kohta	26
5.4. Lisakohustuste määramine	28
5.5. Määruse struktuur ja resolutsioon	29
5.6. Kaitsja taotlus.....	30
5.7. Elektroonilise valve kohaldamise tähtaeg.....	31
KOKKUVÕTE.....	32
ANALÜÜSITUD KRIMINAALASJAD.....	34

SISSEJUHATUS

Elektrooniline valve on isikule kohtu määratud tähtjaks pandud kohustus alluda liikumisvabaduse piirangute või narkootiliste või psühhotroopsete ainete või alkoholi tarvitamise keelu täitmise kontrollimisele elektroonilise seadme abil, mis on kinnitatud keha külge ning mille abil on võimalik kindlaks teha isiku asukoht või alkoholi või narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamine. 2018. aasta alguse seisuga on Eestis kasutusel üksnes sellised elektroonilise valve seadmed, mis fikseerivad inimese elukohta saabumise ja sealt lahkumise aja, kuid ei määra tema asukohta reaajas (jalavõru). Samuti pole praegu kasutusel olevate seadmetega võimalik kontrollida narkootiliste ega psühhotroopsete ainete ega alkoholi tarvitamise keelu täitmist. Elektroonilisel valvel on mitu rakendamise võimalust, kuid analüüsiga on hõlmatud üksnes elektrooniline valve vahistamise asendustõkendina.¹ Elektroonilist valvet saab kohaldada vahistamise asendustõkendina alates 2011. aastast.² Seega on olnud piisavalt aega kohtupraktika kujunemiseks.

Analüüsi autoriteni on õiguspraktikutelt jõudnud teave, et elektroonilist valvet puudutav I ja II astme kohtupraktika on ebaühtlane. Samuti on Riigikohtu praktikat elektroonilise valve kohta vähe. Lisaks on praktikas esinenud probleeme, mis ei ole Riigikohtusse jõudnud. Sellega seonduvalt on analüüsi tähelepanu maakohtute ja ringkonnakohtute praktikal. **Analüüsi eesmärk on välja selgitada, kuidas sisustatakse kohtupraktikas elektroonilise valve kui vahistamise asendustõkendi kohaldamise põhilist eeldust: vähendab vahistamisega võrdväärselt kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohtu või ohtu jätkuvalt toime panna kuritegusid.**

Esimeses peatükis antakse ülevaade teemaga seotud õiguslikust regulatsioonist. Teises peatükis selgitatakse elektroonilise valve kohaldamise eeldusi. Kolmas peatükk puudutab elektroonilise valve kohaldamise põhilise eelduse kontrolli kohtupraktikas. Esmalt esitatakse koosseisude võrdluses peamised asjaolud, millega kohtud põhistasid elektroonilise valve taotluste rahuldamist ja rahuldamata jätmist, kui vahistamisalus oli oht jätkuvalt toime panna kuritegusid. Seejärel käsitletakse kohtumääruste põhistusi kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohu kontekstis. Neljandas peatükis peatutakse enamlevinud asjaoludel, millega elektroonilise valve taotlusi põhjendati. Menetluslikke küsimusi käsitletakse viiendas peatükis.

Analüüsi alusmaterjali moodustavad kohtute infosüsteemi kaudu kättesaadavad 2017. aastal jõustunud kohtumäärused. Kuna mitmel juhul on tegemist käimasolevates kriminaalmenetlustes tehtud määrustega, ei ole kõik viidatud lahendid avalikustatud ning seega ka Riigi Teataja kaudu kättesaadavad. Alusmaterjali hulka on valitud kriminaalasjad, milles kohus tegi vähemalt ühe elektroonilist valvet kui vahistamise asendustõkendi puudutava määruse.³ Materjali hulka on arvatud ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendid, mis puudutavad elektroonilist valvet kui vahistamise asendustõkendi.⁴

¹ Edaspidi peetaksegi analüüsis elektroonilise valve all silmas üksnes elektroonilist valvet vahistamise asendustõkendina.

² A. Ahven, A. Kruusement. Elektroonilise valve kohaldamine. Kriminaalpoliitika analüüs. Justiitsministeerium 2013, lk 12. – www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/elektroonilise_valve_kohaldamine_2-2013.pdf (10.11.2017).

³ Mõnes kriminaalasjas on tehtud mitu määrust ühel kuupäeval. Selliste kriminaalasjade puhul on viites asja numbri järel sulgudes märgitud taotleja initsiaalid.

⁴ Kokku kuus Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendit ajavahemikus 2012–2017. Lahendid on leitavad Riigikohtu kodulehelt märksõnapuu kaudu: kuriteo- ja väärteoasjad > kriminaalmenetlus > üldosa > kriminaalmenetlust tagavad menetlustoimingud > elektrooniline valve.

Valitud ajavahemiku kohta leiti kohtute infosüsteemist 103 kriminaalasja, milles tehti kokku 169 elektroonilist valvet puudutavat määrust.⁵ Nimetatud määrustest 124 tegid maakohtud ja 45 ringkonnakohtud. Maakohtutes jäeti läbi vaatamata 20 taotlust, ringkonnakohtutes neli taotlust. Maakohtutes tehti 80 määrust, millega jäeti elektroonilise valve taotlus rahuldamata.⁶ Ringkonnakohtud jätsid rahuldamata neli taotlust. Lisaks jäi rahuldamata 34 määruskaebust määruste peale, millega jäeti maakohtus elektroonilise valve taotlus rahuldamata. Maakohtud rahuldasiid 24 taotlust, kuid üks lahend tühistati ringkonnakohtu määrusega. Seega jõustus 23 maakohtu määrust, millega rahuldati elektroonilise valve taotlus. Lisaks rahuldasiid ringkonnakohtud kaks määruskaebust määruste peale, millega jäeti maakohtus elektroonilise valve taotlus rahuldamata, ning rahuldasiid need taotlused. Kokkuvõttes jõustus analüüsitud kriminaalasjades 25 määrust, millega rahuldati elektroonilise valve taotlus.

	maakohtud	ringkonnakohtud
läbi vaatamata	20	4
rahuldamata	80	4
taotleja määruskaebus rahuldamata		34
taotleja määruskaebus rahuldatud → elektroonilise valve taotlus rahuldatud		2
prokuröri määruskaebus rahuldatud → elektroonilise valve taotluse rahuldamine tühistatud		1
taotlus rahuldatud, kuid ringkonnakohtus tühistas	1	
taotlus rahuldatud ja jõustunud	23	
kokku määrusi	124	45

Tabel 1. Maa- ja ringkonnakohtute määruste jaotus vastavalt elektroonilise valve taotluse lõpptulemusele.

Analüüsis esitatud seisukohtadel ei ole siduvat mõju ning need ei ole käsitatavad Riigikohtu õiguslike seisukohtadena. Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti üksnes kohtulahendites.

⁵ Analüüsitud kriminaalasjade loetelu on esitatud analüüsi lõpus. Statistikas on kajastatud I astme määrused, millega elektroonilise valve taotlus rahuldati, jäeti rahuldamata või läbi vaatamata. Samuti on kajastatud II astme määrused, millega elektroonilise valve taotlus rahuldati, jäeti rahuldamata või läbi vaatamata, lisaks määrused, millega lahendati maakohtu määruste peale esitatud määruskaebused. Analüüsis esitatud statistika ei pruugi olla täielik.

⁶ Kokku jäi rahuldamata 84 taotlust, sest ühel juhul lahendati viie isiku taotlus ühe määrusega.

I. ÕIGUSLIK REGULATSIOON

1.1. Elektrooniline valve kui asendustõkend kriminaalmenetluse seadustikus

Kriminaalmenetluse seadustikus⁷ (KrMS) reguleerib vahistamise asendamist elektroonilise valvega § 137¹. Nimetatud paragrahvis sätestatakse, et vahistamise asendamist võivad taotleda kahtlustatav, süüdistatav või prokurör. Elektroonilise valve all olemise aega ei loeta eelvangistuseks ega kinnipidamiseks ning seda ei arvestata karistusaja hulka. Kui eeluurimiskohtunik või kohus saab vahistamise asendamise taotluse, teeb ta kahtlustatava või süüdistatava elukoha järgsele kriminaalhooldusametnikule ülesandeks esitada viie tööpäeva jooksul arvamuse elektroonilise valve kohaldamise võimalikkuse kohta. Elektroonilist valvet kohaldatakse kohtumäärusega. Elektroonilise valve kohaldamise taotluse lahendamiseks toimetatakse vahistatu eeluurimiskohtuniku juurde või kohtusse, kutsutakse prokurör ja vahistatu taotlusel ka kaitsja ning kuulatakse ära nende arvamused. Kahtlustatav või süüdistatav vabastatakse vahi alt ning talle kohaldatakse elektroonilist valvet pärast määruskaebuse esitamise tähtaja möödumist või kõrgema astme kohtus tehtud kohtumääruse jõustumist. Kui kahtlustatav või süüdistatav ei allu elektroonilisele valvele, asendab eeluurimiskohtunik või kohus oma määrusega kriminaalhooldusametniku ettekande alusel elektroonilise valve vahistamisega.

1.2. Elektroonilise valve definitsioon ja tähtaeg karistusseadustikus

Karistusseadustiku⁸ (KarS) §-s 75¹ defineeritakse, mis on elektrooniline valve: kohtu määratud tähtajaks pandud kohustus alluda liikumisvabaduse piirangute või narkootiliste või psühhotroopsete ainete või alkoholi tarvitamise keelu täitmise kontrollimisele elektroonilise seadme abil, mis on kinnitatud süüdlase keha külge ning mille abil on võimalik kindlaks teha süüdlase asukoht või alkoholi või narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamine. Elektroonilise valve tähtajaga seonduvalt sätestatakse, et selle võib määrata ühest kuust kuni kaheteistkümne kuuni. Tähtaeg hakkab kulgema päevast, mil elektroonilise valve seade kinnitatakse isiku keha külge. Kohus võib pikendada või lühendada esialgu määratud elektroonilise valve tähtaega.

1.3. Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord

Elektroonilise valve täitmine ja järelevalve on reguleeritud justiitsministri määruses⁹, mis on kehtestatud KrMS § 419¹ lg 5 alusel. Määrusega sätestatakse elektroonilise valve ettevalmistamise ning kohustuse täitmise ja järelevalve kord. Muu hulgas sätestatakse, missugustele tingimustele peab elukoht vastama, kuidas koostatakse elektroonilise valve ajakava ning missuguseid seadmeid elektroonilise valve kohaldamisel kasutatakse.

⁷ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 05.12.2017, 8.

⁸ Karistusseadustik. – RT I, 30.12.2017, 29.

⁹ Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord. JMm 22.02.2007 nr 15. – RT I, 12.01.2011, 7.

II. ELEKTROONILISE VALVE KOHALDAMISE EELDUSED

2.1. Formaalsed eeldused

Eeldused, mis peavad olema täidetud vahistamise asendamiseks elektroonilise valvega, saab jagada kaheks: formaalsed ja materiaalsed. Esimene formaalne eeldus on vastava subjekti, st vahistatu olemasolu. Seejärel on vaja kedagi, kes esitab elektroonilise valve taotluse. KrMS § 137¹ lg 1 esimese lause kohaselt saab elektroonilise valve taotluse esitada kahtlustatav, süüdistatav või prokurör. Kohtupraktikas aktsepteeritakse ka kaitsja esitatud taotlust.¹⁰

Formaalsete eelduste hulka kuuluvad ka nõuded seoses elukohaga, kuhu elektroonilise valve seadme paigaldamist soovitakse. Need on sätestatud elektroonilise valve täitmise ja järelevalve korras. Nii näeb korra § 5¹ lg 2 ette, et elektroonilise valve seadmete paigaldamiseks peavad olema täidetud järgmised tingimused: isikul peab olema seaduslik alus elukoha kasutamiseks või elukoha omaniku kirjalik nõusolek, elukohas peab olema tagatud elektrienergiaga varustatus, elukoht peab asuma GSM-i (globaalne mobiilsidesüsteem) levialas, kohas elavad täisealised isikud peavad olema nõus elektroonilise valve seadmete paigaldamisega ja andma selle kohta allkirja. Lisaks tuleneb korra § 5¹ lg-st 3, et elektroonilise valve seadmeid ei paigaldata elukohta, mille üldine seisukord seda ei võimalda, samuti juhul, kui puudub elukoha lukustamise võimalus. Elukoha sobivust kontrollib kriminaalhooldusametnik (korra § 5¹ lg 1), kellel on KrMS § 137¹ lg 3 kohaselt aega viis tööpäeva kohtult ülesande saamisest alates esitada arvamus elektroonilise valve kohaldamise võimalikkuse kohta.

2.2. Materiaalsed eeldused

Materiaalsed eeldused jagunevad omakorda vahistamisega seotud eeldusteks ja kitsalt elektroonilise valvega seotud eelduseks. Riigikohus on selgitanud, et elektrooniline valve ei ole iseseisev tõkendiliik, vaid on kohaldatav vahistamise asendusena (KrMS § 137¹ lg 1). Seega on elektroonilist valvet võimalik kohaldada üksnes isikule, keda on alust vahi all pidada. Lisaks on Riigikohus leidnud, et elektroonilise valve taotlust lahendav kohus peab tuvastama ja kohtumääruses fikseerima ning nõuetekohaselt põhjendama nii kuriteokahtluse kui ka vähemalt ühe KrMS § 130 lg-s 2 märgitud vahistamisaluse (kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht või oht kuritegusid jätkuvalt toime panna) olemasolu.¹¹ Alates 01.09.2016 jõustunud KrMS § 130 lg 2 täienduse kohaselt peab vahistamine olema vältimatult vajalik. Kitsalt elektroonilist valvet puudutav eeldus nõuab jaatavat vastust küsimusele, kas elektroonilise valvega on vahistamisega võrdväärselt saavutatav eesmärk, mida isiku vahi alla võtmisega on taotletud.¹² Teisisõnu tuleb elektroonilise valve kohaldamiseks tuvastada, et sellega saab vahistamisega sama tõhusalt hoida ära kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumist või uute kuritegude toimepanemist.

Asjaolu, et elektrooniline valve on asendustõkend, tekitab nii kohtutes kui ka menetlusosalistes mõnetist segadust. Näiteks leiti ühes asjas elektroonilise valve taotlust põhjendades, et isikule võiks kohaldada elektroonilist valvet, kuivõrd vahistamisaluse on ära langenud.¹³ Teises kriminaalasjas leidis maakohus, et vahistamise asendamine elektroonilise valvega pole põhjendatud,

¹⁰ Kaitsja taotlust on põhjalikumalt käsitletud analüüsi peatükis 5.6.

¹¹ RKKKm 12.04.2012, 3-1-1-32-12, p 11. Vt ka TlnRnKm 06.11.2017, 1-16-11124; TrtRnKm 02.10.2017, 1-16-11470; VMKm 06.09.2017, 1-17-6836; VMKm 19.06.2017, 1-17-5224; VMKm 23.05.2017, 1-17-2304; TlnRnKm 13.03.2017, 1-16-9171 (S. N.).

¹² Vt nt TlnRnKm 01.11.2017, 1-17-7350; VMKm 20.06.2017, 1-17-4407; VMKm 11.08.2017, 1-17-6928; TlnRnKm 12.07.2017, 1-16-2411; VMKm 20.06.2017, 1-17-4289; TMKm 13.03.2017, 1-17-1456; HMKm 06.03.2017, 1-17-1224; TlnRnKm 28.02.2017, 1-16-9880, p 9.2; TlnRnKm 03.01.2017, 1-16-9781, p 6.2.

¹³ HMKm 31.01.2017, 1-16-9171 (S. N.).

kuna isiku vahistamine on jätkuvalt põhjendatud.¹⁴ See toodi määruskaebuses välja ning ringkonnakohus selgitas, et ei ole õige arutluskäik, mille kohaselt pole vahistamise asendamine elektroonilise valveta pole põhjendatud, kuna isiku vahistamine on jätkuvalt põhjendatud. Elektroonilist valvet saab kohaldada üksnes isikule, keda on alust ka vahi all pidada.¹⁵

2.3. Kohtupraktika lisatud eeldused

Kohtupraktikat analüüsid kerkis esile veel kaks asjaolu, mida võib samuti elektroonilise valve kohaldamise eeldusteks lugeda. Esiteks ilmnes, et elektroonilist valvet ei saa kohaldada, kui isiku suhtes kehtivad lisapiirangud (nn suhtlemispiirangud KrMS § 143¹ lg 1 mõttes). Analüüsimaterjal oli neli kriminaalasja, milles olid suhtlemispiirangud aktuaalsed. Nendes kriminaal-asjades leidsid kohtud, et kui isiku suhtes kehtivad suhtlemispiirangud, kaotaksid need elektroonilise valve kohaldamisega oma mõtte.¹⁶ Näiteks märkis maakohus ühes kelmust puudutavas kriminaal-asjas elektroonilise valve taotlust lahendavas määruses, et isikule kohaldatud suhtlemispiiranguid ei ole võimalik rakendada paralleelselt asendustõkendiga. Ringkonnakohus nõustus maakohtuga, et vahi alt vabanemisel ja elektroonilise valve korral kaotaksid KrMS § 143¹ lg 1 alusel kohaldatud suhtlemispiirangud oma mõtte.¹⁷ See tähendab, et elektroonilise valve tingimustes ei ole võimalik suhtlemispiirangutest kinnipidamist kontrollida ega tagada. Kuna suhtlemispiiranguga seotud asju oli analüüsimaterjali seas vähe, ei saa põhjanevat üldistust selle kohta teha. Küll saab aga nentida, et analüüsitud kohtupraktikas ei peetud elektroonilise valve kohaldamist võimalikuks, kui isiku suhtes kehtisid suhtlemispiirangud.

Teiseks ilmnes analüüsitud kohtupraktikast seisukoht, et vahistamise asendamist elektroonilise valveta saab kohaldada eelkõige isikute suhtes, kes ei ole nende vastu üles näidatud riigi usaldust varem rikkunud.¹⁸ Analüüsitud kriminaal-asjadest võib usalduse rikkumise kohta esitada järgmised näited: katseajal uute kuritegude toimepanemine, millega kaasnes vangistuse kandmine; ennetähtaegse vabastamisega kaasneval ajal kahtlustus uutes kuritegudes; alkoholi keelu rikkumine;¹⁹ vähem kui kahe kuu möödudes vahi alt vabanedes uue kahtlustuse saamine;²⁰ alkoholismiravile mineku lubaduse murdmine;²¹ kohe pärast karistuse kandmist uue kuriteo toimepanemine;²² vähem kui kuu aega pärast süüdimõistmist uue kuriteo toimepanemine;²³ kuritegude toimepanemine elukohast lahkumise keelu ajal;²⁴ elukohast lahkumise keelu rikkumine;²⁵ kuriteo toimepanemine kinnipidamisasutuses viibides.²⁶

¹⁴ HMKm 06.06.2017, 1-16-2411.

¹⁵ TlnRnKm 12.07.2017, 1-16-2411, p 16.

¹⁶ TMKm 11.10.2017, 1-17-8263, HMKm 06.06.2017, 1-16-2411; HMKm 31.01.2017, 1-16-9171 (S. N.).

¹⁷ TlnRnKm 23.10.2017, 1-17-7887; HMKm 19.09.2017, 1-17-7887.

¹⁸ Vt nt TMKm 25.10.2017, 1-17-9059.

¹⁹ TMKm 11.10.2017, 1-17-8263.

²⁰ VMKm 17.08.2017, 1-17-6663.

²¹ VMKm 19.06.2017, 1-17-5224.

²² TrtRnKm 03.04.2017, 1-17-332, p 10.

²³ TlnRnKm 03.01.2017, 1-16-9781, p 6.2.

²⁴ TlnRnKm 13.04.2017, 1-16-9502, p 12.3; VMKm 13.02.2017, 1-17-470.

²⁵ TlnRnKm 13.04.2017, 1-16-9502, p 12.3.

²⁶ VMKm 30.01.2017, 1-17-395.

2.4. Skeem

Teema paremaks ülevaateks esitatakse kokkuvõtlik skeem eelduste kohta. Sellest, mis järjekorras analüüsitud kohtupraktikas eeldusi kontrolliti, saab lugeda peatükist 5.5.

1. Formaalsed eeldused
 - a. subjekt: vahistatu (KrMS § 137¹ lg 1)
 - b. taotluse esitaja: vahistatu või prokurör (KrMS § 137¹ lg 1). Taotluse võib esitada ka kaitsja (vt analüüsi ptk 5.6)
 - c. vahistatu nõusolek
 - d. nõuded seoses elukohaga, kuhu elektroonilise valve seadme paigaldamist soovitakse (elektroonilise valve täitmise ja järelevalve korra § 5¹ lg-d 2 ja 3)
2. Materiaalsed eeldused
 - a. vahistamise eeldused (KrMS § 130 lg 2):
 - i. põhjendatud kuriteokahtlus
 - ii. vahistamisalus: kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht või oht jätkuvalt toime panna kuritegusid
 - iii. vahistamine on vältimatult vajalik
 - b. vahistamisega võrdväärsus: vahistamise eesmärki saab saavutada elektroonilise valve kohaldamisega
3. Lisaeldused kohtupraktikast
 - a. isiku suhtes ei kehti lisapiirangud KrMS § 143¹ lg 1 mõttes
 - b. vahistatu ei ole tema suhtes varem üles näidatud usaldust rikkunud

III. VAHISTAMISEGA VÕRDVÄÄRSUSE KONTROLL KOHTU- PRAKTIKAS

3.1. Üldine

Elektroonilise valve kohaldamise põhiline materiaalne eeldus nõuab jaatavat vastust küsimusele, kas elektroonilise valvega on vahistamisega võrdväärset saavutatav eesmärk, mida isiku vahi alla võtmisega on taotletud.²⁷ Nimetatud eesmärke on vastavalt vahistamisalusele kaks: minimeerida kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohtu või ohtu jätkuvalt toime panna kuritegusid.

Peatükis antakse ülevaade, kuidas vahistamisega võrdvärsuse eeldust kohtupraktikas sisustati. Esmalt analüüsitakse, kui tõhusaks peeti elektroonilist valvet uute kuritegude toimepanemise ohu korral. Üldistusi saab teha nelja valdkonna kohta: narkokuriteod, kuritegelik ühendus, liikluskuriteod, kelmus. Viimases alapeatükis käsitletakse kohtumääruste põhistusi elektroonilise valve tõhususe kohta kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohu kontekstis.

Etteruttavalt võib öelda, et oht jätkuvalt toime panna kuritegusid oli analüüsitud kriminaalasjades peamine vahistamisalus. Nagu sissejuhatuses mainitud, siis rahuldatud elektroonilise valve taotluste osakaal oli väike. Puutuvalt uute kuritegude toimepanemise ohu, leidsid kohtud enamasti, et elektrooniline valve ei aita nimetatud ohu vahistamisega võrdväärset minimeerida. Kriminaalasjades, kus vahistamisalusena oli tuvastatud oht jätkuvalt toime panna kuritegusid, viitasid kohtud korduvalt välja kujunenud praktikale, mille kohaselt saab vahistamise asendamist elektroonilise valvega pidada tõhusaks **eelkõige** isikute suhtes, kelle puhul on vahistamisalusena tuvastatud **oht kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda**.²⁸ Uute kuritegude toimepanemise ohu kontekstis leidsid kohtud, et kuritegude toimepanemise jätkamise ohtu saab elektrooniline valve minimeerida üksnes piiratud juhtudel, kui õigusvastase tegevuse jätkamine on liikumispiirangu tõttu välistatud või vähemalt oluliselt raskendatud.²⁹ Kategoorilisem seisukoht oli, et elektrooniline valve võib vahistamise asendajana kõne alla tulla **üksnes** siis, kui isiku vahistamisalus on **kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht**, sest elektrooniline valve ei taga uute kuritegude toimepanemise ärahoidmist.³⁰ Samas asjades, kus vahistamisalus oli kõrvalehoidumise oht, leiti enamasti **vastupidist**: elektrooniline valve **ei aita** minimeerida kõrvalehoidumise ohu.

3.2. Oht jätkuvalt toime panna kuritegusid

3.2.1. Narkokuriteod

Narkokuritegude puhul oli peamine elektroonilist valvet välistav asjaolu, et narkokuritegude toimepanemist saab kodustes tingimustes sisuliste takistusteta jätkata.³¹ Mõnes asjas kahtlustati isikut narkootiliste ainete käitlemises oma elukohas. See asjaolu suurendas veelgi kohtu veendumust, et isikul on võimalik kodus elektroonilise valve tingimustes narkootikume käidelda.³²

²⁷ Vt nt TlnRnKm 01.11.2017, 1-17-7350; VMKm 20.06.2017, 1-17-4407; VMKm 11.08.2017, 1-17-6928; TlnRnKm 12.07.2017, 1-16-2411; VMKm 20.06.2017, 1-17-4289; TMKm 13.03.2017, 1-17-1456; HMKm 06.03.2017, 1-17-1224; TlnRnKm 28.02.2017, 1-16-9880, p 9.2; TlnRnKm 03.01.2017, 1-16-9781, p 6.2.

²⁸ Vt nt TlnRnKm 01.11.2017, 1-17-7350, p 10; TlnRnKm 28.08.2017, 1-17-3758, p 10; VMKm 20.06.2017, 1-17-4407; TMKm 07.03.2017, 1-17-332; HMKm 07.03.2017, 1-16-9384; HMKm 20.02.2017, 1-16-10747.

²⁹ Vt nt TMKm 07.03.2017, 1-17-332; HMKm 07.03.2017, 1-16-9384; HMKm 20.02.2017, 1-16-10747.

³⁰ Vt nt PMKm 14.07.2017, 1-17-3758; HMKm 02.02.2017, 1-16-9190; PMKm 27.01.2017, 1-15-6356.

³¹ Vt nt HMKm 01.12.2017, 1-17-9627; TrtRnKm 31.08.2017, 1-17-4926, p 13; TlnRnKm 28.02.2017, 1-16-9880, p 9.3.

³² Vt nt VMKm 16.05.2017, 1-17-3258; VMKm 16.05.2017, 1-17-4018.

Nii näiteks leiti, et elektroonilise valve tingimustes on võimalik vahendada narkootilist ainet, sest kogu sellist tegevust on võimalik koordineerida elektrooniliste sidekanalite vahendusel.³³ Samuti leiti, et narkootikumide käitlemine on kuritegu, mida saab isik toime panna ka piiratud liikumisruumis ja elukohas ning seda eriti juhul, kui isikul on varasemast ajast olemas piisavad kogemused ja kontaktid, mis võimaldavad sellise tegevuse jätkamist.³⁴ Elektroonilise valve puudusena nähti ka, et see ei taga kontrolli isiku suhtlusringi ega koduse tegevuse üle.³⁵ Kuna isiku suhtlemine teiste isikutega pole elektroonilise valve tingimustes sisuliselt takistatud, saab isik seeläbi omandada narkootilist ainet või selle kasvatamiseks vajalikke asju. Samuti saab ta jätkata narkootilise aine kasvatamist kodustes tingimustes või väljaspool kodu kellegi teise abiga.³⁶ Lisaks rõhutasid kohtud, et lõpuni ei ole võimalik kontrollida, millega isik tegelikult vabaduses tegeleb. Ka kriminaalhooldusametnikul ei ole võimalik pidevalt teostada kontrolli elektroonilisele valvele allutatud isiku üle.³⁷ Kohtute kategoorilisem seisukoht oli, et elektrooniline valve ei võimalda mingilgi viisil takistada narkootiliste ainete käitlemist.³⁸

Elektroonilise valve taotlejate kahjuks rääkis, kui isik oli ise narkootikumide tarvitaja.³⁹ Samuti seondus narkootikumide tarvitamisega sissetuleku küsimus. Näiteks leidis kohus, et kui isik saab miinimumpalka ja lisaks igapäevakulutustele vajab ta rahalisi vahendeid narkootiliste ainete soetamiseks, ei ole eluliselt usutav, et ta on võimeline oma vajadusi seaduslikul teel teenitu arvelt rahuldama. Seega võib isik vabaduses viibides jätkata samataoliste kuritegude toimepanemist ka selleks, et saadava kriminaaltulu arvelt enda tarbeks narkootilisi aineid soetada.⁴⁰ Samuti leidis kohus, et kriminaaltulu teenimine on narkokuritegude puhul tavapärane ja üldjuhul ka eesmärgipärane, mistõttu olukorras, kus isikule ei ole vabanemise korral tagatud seaduslikku sissetulekut, ei saa lugeda võimaliku asendustökendi toimet samaväärseks põhitökendi ehk vahistamisega.⁴¹

Elektroonilise valve taotluse rahuldamata jätmise võtab narkokuritegude kontekstis hästi kokku järgmine põhistus: „*Elektroonilise valveseadme .. ei anna informatsiooni[,] kas ja kellega isik kohtub ja suhtleb või mida ta teeb. Seega ei võimalda elektrooniline valve mingilgi viisil takistada narkootiliste ainete käitlemist, seda enam, et narkootilisi aineid on võimalik käidelda ka kodust lahkumata ning [isikule] esitatud kahtlustuse kohaselt oligi põhiliseks narkootiliste ainete käitlemise kohaks just [isiku] kodu. Allutades [isiku] elektroonilisele valvele tema enda elukohas, mis varasemalt oli põhiliseks kuriteo sooritamise kohaks, oleks kuritegeliku eluviisi jätkamine kahtlustatava jaoks äärmiselt kergesti teostatav ning seda viisil, mida ei saa elektrooniliste valveseadmete abil kontrollida.*“⁴²

Analüüsitud kriminaalasjade seas rahuldati seitse elektroonilise valve taotlust⁴³, kus isikut kahtlustati või süüdistati narkokuritegude (eelkõige KarS § 184) toimepanemises. Nendest kuuel juhul toetas prokurör taotlust või ei vaielnud sellele vastu. Kahes lahendis jäi silma, et elekt-

³³ VMKm 11.08.2017, 1-17-6928.

³⁴ TMKm 21.07.2017, 1-17-4926.

³⁵ TrtRnKm 03.04.2017, 1-17-332, p 11. Vt ka VMKm 10.08.2017, 1-16-10404 (D. D.); TlnRnKm 28.02.2017, 1-16-9880, p 9.3; VMKm 13.01.2017, 1-16-10404 (D. D.).

³⁶ TMKm 07.03.2017, 1-17-332.

³⁷ VMKm 16.05.2017, 1-17-3258; VMKm 16.05.2017, 1-17-4018.

³⁸ VMKm 07.07.2017, 1-16-10404 (V. K.); VMKm 24.06.2017, 1-16-10404 (M. M.).

³⁹ VMKm 11.08.2017, 1-17-6928; TlnRnKm 28.02.2017, 1-16-9880, p 9.3.

⁴⁰ TlnRnKm 28.02.2017, 1-16-9880, p 9.3.

⁴¹ VMKm 11.08.2017, 1-17-6928.

⁴² VMKm 31.01.2017, 1-16-10814.

⁴³ Analüüsitud kriminaalasjades esitati kokku 42 elektroonilise valve taotlust asjas, kus isikut kahtlustati või süüdistati mh narkokuritegude toimepanemises.

roonilise valve kitsal materiaalsel eeldusel – võrdväarsus vahistamisega – ei peatunud. Esimesest määrusest ilmnis, et vahistamisalus oli uute kuritegude toimepanemise oht, kuid kuidas aitas elektrooniline valve uute kuritegude toimepanemist vältida, ei nähtunud.⁴⁴ Teisest määrusest ei selgunud, mis oli vahistamisalus. Nähtus üksnes, et taotleja tervislik seisund oli halb, ta vajab pidevat ravi ja kohus leidis, et vahistamise saab asendada elektroonilise valvega.⁴⁵

Kahe määruse puhul oli oluline tegur, et kuritegude toimepanemise koht oli Tallinn, kuid elektroonilisele valvele allutatuna pidi isik elama oma vanemate juures: ühel juhul Läänemaal, teisel juhul Tartumaal. Mõlemas asjas leidis kohus, et uus keskkond minimeerib võimalust kokku puuteks isikute ja narkootiliste ainetega, mis seonduvad isikule ette heidetud kuritegude toimepanemisega. Samuti arvestas kohus mõlemal juhul varasema karistatuse puudumist.⁴⁶ Neist ühes esines veel kohtu seisukoht, et elektroonilise valvega on võimalik jälgida isiku liikumist ning tema tegevus on kontrollitav.⁴⁷ Selline seisukoht on kindlasti vähemuses. Elektroonilisele valvele heideti tihti ette nimelt seda, et see ei võimalda tuvastada isiku asukohta reaalselt ning veel vähem võimaldab see jälgida isiku tegevust.

Mainimist väärib kriminaalasi, kus narkokuriteo toimepanemises kahtlustati üliõpilast. Maa-kohus rahuldab elektroonilise valve taotluse. Prokurör esitas määruskaebuse, milles leidis, et elektrooniline valve ei hoiä ära uute narkokuritegude toimepanemist, sest narkootikumide käitlemist saab kodus jätkata. Ringkonnakohus jättis määruskaebuse rahuldamata. Ringkonnakohus mõõnis, et narkokuritegude puhul esineb keskmisest kõrgem retsidiivsuse risk, kuid seda eeskätt juhul, kui isikul on narkosõltuvus või tegemist on isiku põhilise elatusallikaga. Antud asjas ei olnud isikul tuvastatud narkosõltuvust, samuti polnud narkokuritegude toimepanemine ülalpidamiseks vajalik. Nii maa- kui ka ringkonnakohus võtsid arvesse, et üliõpilasel olid õpingud pooleli, tal oli kindel elukoht vanemate juures ning perekond toetas teda rahaliselt.⁴⁸

3.2.2. Kuritegelik ühendus

Teise suurema grupi asjadest, kus vahistamisalus oli uute kuritegude toimepanemise oht, moodustasid kuritegelikku ühendust (KarS §-d 255 ja 256) puudutavad asjad. Nende koosseisude puhul oli peamine elektroonilist valvet välistav asjaolu sarnaselt narkokuritegudega, et kuritegelikku ühendusse saab kuuluda, seda juhtida ja sinna liikmeid värvata ka elektroonilise valve tingimustes. Näiteks leidis kohus, et elektroonilise valve puhul puudub kontroll selle üle, kellega süüdistatav kohtub ja suhtleb.⁴⁹ Kuna elektrooniline valve ei takista isiku suhtlemist teistega, pole kuidagi välistatud kuritegeliku ühenduse juhtimine, rahastamine ja korralduste andmine. Seda saab teha, kasutades kommunikatsioonivahendeid või kuritegeliku ühenduse liikmetega enda elukohas kokku saades.⁵⁰ Samuti leidis kohus, et elektrooniline valve ei võimalda mingilgi viisil takistada isikutega suhtlemist ning seeläbi kuritegeliku ühenduse juhtimist.⁵¹

Kuritegelikku ühendust puudutavat ilmestab näiteks järgmine põhistus: „*Seejuures on süüdistuses otseselt välja toodud, et [isiku] põhiülesandeks oli ühenduse liikmetelt ja neile allutatud isikutelt raha kogumine ning kogutud raha edastamine hierarhias kõrgemal seisvatele isikutele.*

⁴⁴ HMKm 06.04.2017, 1-17-2434.

⁴⁵ HMKm 25.07.2017, 1-16-8178.

⁴⁶ HMKm 28.03.2017, 1-17-1751; HMKm 11.04.2017, 1-17-1753.

⁴⁷ HMKm 11.04.2017, 1-17-1753.

⁴⁸ HMKm 15.12.2016, 1-16-10602; TlnRnKm 11.01.2017, 1-16-10602.

⁴⁹ TrtRnKm 28.08.2017, 1-16-10404 (V. K.), p 11.

⁵⁰ TlnRnKm 24.08.2017, 1-17-5301, p 11; TlnRnKm 12.07.2017, 1-16-2411.

⁵¹ VMKm 07.07.2017, 1-16-10404 (V. K.); VMKm 24.06.2017, 1-16-10404 (M. M.); VMKm 13.01.2017, 1-16-10404 (D. D.).

*Sellises olukorras puuduvad igasugused takistused korraldada rahaliste vahendite hankimist elektroonilise valve kohaldamise tingimustes – selleks ei pea [isik] oma elukohast väljumagi.*⁵²

Analüüsitud kriminaalasjades esitati kokku 23 elektroonilise valve taotlust asjades, kus isikut kahtlustati või süüdistati mh kuritegelikku ühendusse kuulumises või selle juhtimises. Nendest rahuldati kaks taotlust. Kummalgi juhul ei vaielnud prokurör taotlusele vastu. Ühest kriminaalasjast oli juttu juba narkokuritegude juures. Selles asjas ei selgunud, mis oli vahistamisalus. Määrusest nähtus üksnes, et taotleja tervislik seisund oli halb ja ta vajab pidevat ravi, mistõttu kohus leidis, et vahistamise saab asendada elektroonilise valvega.⁵³ Teisest määrusest ilmnes, et taotluse rahuldamisel mängisid olulist rolli kaks asjaolu. Esiteks prokuröri seisukoht, et pea poole aasta pikkune vahi all viibimise aeg oli isikule mõjunud distsiplineerivalt. Teiseks tõik, et kriminaalmenetlus oli lõpusirgel.⁵⁴

Kuritegelikud ühendused paistsid silma ka õigusemõistmise vastaste kuritegude toimepanemise ohu, mis on uute kuritegude toimepanemise ohu n-ö alaliik, kontekstis. Riigikohtu kriminaal-kollegium on leidnud, et kui vahistamisalus on kuritegude toimepanemise oht, siis see ei pruugi õigusemõistmise vastaste kuritegude puhul olla tõkestatud elektroonilise valve kohaldamisel. Seejuures ei ole nõutav, et kohtud kirjeldaksid detailselt konkreetseid kannatanuid ja võimalikke kuritegusid, mida võidakse toime panna, vaid kohtumäärustest peab nähtuma piisav ja põhjendatud kahtlus, et selliseid kuritegusid võidakse toime panna. Selline kahtlus võib omakorda tugineda süüdistuses kirjeldatud kuritegude olemusele ja ka süüdistatavate varasemale käitumisele. Vastav ohuproгноos peab tuginema iga süüdistatavaga seotud riskidele antavale individuaalsele hinnangule.⁵⁵ Ringkonnakohus arendas Riigikohtu mõtet edasi ja esitas range seisukoha, mille kohaselt olukorras, kus vahistamisalusena on tuvastatud õigusemõistmise vastaste kuritegude toimepanemise oht, ei ole elektrooniline valve piisav meede seda ohtu kõrvaldama.⁵⁶ Analüüsitud kriminaalasjades ei rahuldatud ühtegi taotlust asjades, kus tuvastatud oli õigusemõistmise vastaste kuritegude toimepanemise oht.

Mis puutub õigusemõistmise vastaste kuritegude toimepanemise ohtu kui vahistamisalusesse, siis nagu öeldud, jaatati sellise aluse olemasolu eelkõige just kuritegeliku ühendusega seotud kriminaalasjades. Näiteks põhjendati nimetatud ohtu sellega, et isikul oli kuritegelikus ühenduses märkimisväärne roll, autoriteet ja mõjuvõim selleks, et kaaskahtlustatavaid või tunnistajaid endale kasulikult suunas mõjutada ja neid oma taatele allutada.⁵⁷ Samuti leidsid kohtud, et elektroonilise valve taotlejad olid harjunud ja võimelised teisi isikuid oma taatele allutama. Sellest tulenevalt olid neil jõulised võimalused tunnistajate valeütlustele andmisele suunamiseks ja toimunu moonutamiseks.⁵⁸

Kokkuvõtteks saab öelda, et kuritegeliku ühendusega seotud kriminaalasjade kohtupraktikas on elektroonilise valve ebapiisavust uute kuritegude toimepanemise ja õigusemõistmise vastaste kuritegude ohu kontekstis sisustatud eelkõige sellega, et tänapäeval kasutusel olevad tehnoloogilised võimalused (nt telefon, arvuti) annavad isikule sisuliselt piiramatut vabadust suhelda teiste isikutega kodunt lahkumata.⁵⁹ Lisaks puudub kohtul ja kriminaalhooldajal elektroonilise

⁵² TlnRnKm 12.07.2017, 1-16-2411, p 16.1.2.

⁵³ HMKm 25.07.2017, 1-16-8178.

⁵⁴ HMKm 29.05.2017, 1-16-11342.

⁵⁵ RKKKm 12.11.2014, 3-1-1-69-14, p 10.1.

⁵⁶ TlnRnKm 16.10.2017, 1-16-9171 (R. V.), p 8; TlnRnKm 28.06.2017, 1-16-9171 (J. M.), p 9.

⁵⁷ TlnRnKm 28.06.2017, 1-16-9171 (J. M.).

⁵⁸ TlnRnKm 12.07.2017, 1-16-2411, p 16.2. Vt ka VMKm 13.01.2017, 1-16-10404 (D. D.).

⁵⁹ HMKm 12.09.2017, 1-16-9171 (R. V.); TlnRnKm 28.06.2017, 1-16-9171 (J. M.); HMKm 31.01.2017, 1-16-9171 (S. N.); TlnRnKm 18.01.2017, 1-16-9171 (J. M.).

valve kohaldamisel igasugune võimalus teostada järelevalvet selle üle, kellega elektroonilisele valvele allutatud isik suhtleb.⁶⁰

3.2.3. Liikluskuriteod

Üldistuse saab teha ka liikluskuritegude kohta. Nendegi asjade puhul oli peamine probleem, et elektrooniline valve ei takista uute liikluskuritegude toimepanemist. Näiteks leiti, et mis puudutab mootorsõiduki süstemaatilist juhtimist juhtimisõigusega, siis ei ole elektroonilise valvega üldjuhul võimalik sedalaadi kuritegude toimepanemist tõhusalt takistada.⁶¹ Viidatud asjas leidis kohus, et kuigi elektroonilise valve kohaldamine seab isikule liikumispiirangud, siis ei ole välistatud, et talle antakse teatud liikumisvabadus (näiteks töö käimiseks), mispuhul ei ole võimalik tagada, et isik ei asu sõidukit juhtima. Seega säilib reaalne oht, et isik võib jätkata elektroonilise valvele allutatuna mootorsõiduki juhtimist juhtimisõigusega.⁶² Samas oli kohtupraktikas üks kriminaalasi, milles kohus rahuldab KarS § 423¹ kahtlustuse puhul elektroonilise valve taotluse. Määruses leiti, et elektroonilise valve kohaldamine viib mootorsõiduki juhtimisõigusega juhtimise toimepanemise riski miinimumi lähedale, kuna kahtlustatava liikumine on sedavõrd piiratud, et nimetatud asjaoludega ei saa enam seostada uute kuritegude toimepanemise riski realiseerumist. Määrusest ilmnes, et taotluse rahuldamise puhul mängis rolli ka see, et elektroonilise valve kohaldamisega säilis isikul võimalus käia üldkasuliku töö tunde tegemas.⁶³

KarS § 424 (joobeseisundis juhtimine) kontekstis leiti sarnaselt, et esiteks pole elektroonilise valve all sõiduki juhtimine välistatud. Teiseks ei takista elektroonilise valve kohaldamine isikul alkoholi tarvitamist, mistõttu säilib reaalne oht, et isik võib elektroonilise valve tingimustes uuesti sõidukit joobeseisundis juhtida.⁶⁴ Ühes kriminaalasjas leidis kaitsja, et pidutsemine ja suurem alkoholitarbimine pole elektroonilise valve all võimalikud või sellised rikkumised avastatakse kohe, mistõttu tagaks elektrooniline valve selle, et isik ei jätkaks liikluskuritegude toimepanemist. Selleski asjas leidis kohus, et isik ei ole suutnud alkoholisõltuvusest loobuda ning elektroonilise valve tingimustes ei ole lõpuni võimalik kontrollida, millega isik vabaduses tegeleb. Seetõttu ei olnud välistatud ka oht uute kuritegude toimepanemiseks.⁶⁵ Kuigi KarS § 75¹ lg-s 1 on juttu alkoholi tarvitamise keelu täitmise kontrollimist võimaldavast elektroonilise valve seadmest, siis 2018. aasta veebruari seisuga neid seadmeid Eestis veel ei ole.⁶⁶ Kui sellised elektroonilise valve seadmed kunagi kasutusele võetakse, võib see tuua kaasa elektroonilise valve taotluste rahuldamise tõusu KarS § 424 asjades.

Lisaks taotluse rahuldamisele süstemaatilise juhtimisõigusega juhtimise (KarS § 423¹) asjas rahuldati elektroonilise valve taotlus asjas, kus isikut kahtlustati liiklusnõuete ja sõiduki käitunud rikkumises (KarS § 422). Kohus leidis, et isik ei saa uusi liikluskuritegusid toime panna, kui tema ajakava on koostatud selliselt, et ta peab ööpäev ringi kodus olema. Määruse resolutsiooniski oli kirjas, et vahistamine asendada elektroonilise valvega vastavalt kohtumääruses esitatud soovitudele ajakava koostamiseks.⁶⁷ Kuna soovitude andmine ajakava koostamiseks väärrib eraldi tähelepanu, siis peatatakse sellel pikemalt analüüsi peatükis 5.3.

⁶⁰ HMKm 12.09.2017, 1-16-9171 (R. V.); TlnRnKm 12.07.2017, 1-16-2411, p 16.2; HMKm 31.01.2017, 1-16-9171 (S. N.).

⁶¹ TrtRnKm 23.11.2017, 1-17-9059, p 8.

⁶² TMKm 25.10.2017, 1-17-9059.

⁶³ TMKm 23.02.2017, 1-17-193.

⁶⁴ TMKm 21.04.2017, 1-17-3042.

⁶⁵ TrtRnKm 01.08.2017, 1-17-5224, p-d 4.2 ja 9.

⁶⁶ Justiitsministeeriumist saadud info kohaselt on vastavate seadmete hankimine töös ning need peaksid kasutusse võetama 2018. või 2019. aastal.

⁶⁷ VMKm 26.01.2017, 1-16-10438.

3.2.4. Kelmus

Elektroonilise valve ebaefektiivsust tõdeti ka kelmusi puudutavates kriminaalasjades, milles leiti, et isik saab kelmuste toimepanemist jätkata telefoni või interneti teel. Samuti on võimalik ohvritega kohtuda isiku kodus või väljaspool seda, nt kui käiakse poes või viiakse lapsi kooli.⁶⁸ Ühes kriminaalasjas heideti isikule ette mh maksedeklaratsioonide ja võltsitud dokumentide esitamist elektrooniliselt. Sellisel juhul leidis kohus, et neid tegusid on võimalik ka kodus viibides toime panna, mistõttu ei saa elektroonilist valvet pidada vahistamisega võrdväärseks tõkendiks.⁶⁹ Isegi kui läbiotsimise käigus võeti isikult ära arvuti ja muud tehnilised vahendid, siis elektroonilise valve all olles saab isik kelmuste jätkamiseks raskusteta soetada vajalikud tehnilised vahendid.⁷⁰

Kelmusi puudutavates kriminaalasjades rahuldati elektroonilise valve taotlus kahel korral. Kolmanda taotluse, mille maakohus rahuldab, ringkonnakohus tühistas ning jättis elektroonilise valve taotluse rahuldamata. Mainimist väärrib kriminaalasi, kus isikut kahtlustati mitmes ametiisikuna toime pandud kuriteos, sh kelmuses. Kohus arvestas kaaluka asjaoluna, et isik oli kõrvaldatud ametist, kus ta ametiisikuna temale süüksarvatud teod toime pani. Kohus leidis, et sellisel juhul on elektroonilise valve tingimustes oht uusi kuritegusid toime panna väike.⁷¹ Kriminaalasjas, kus ringkonnakohus tühistas maakohtu määruse, leidis viimane, et isiku vahi all hoidmisega oli perekonnaelu põhiõiguse riive muutunud ülemäära intensiivseks, arvestades väikese lapse (isikul oli aastavanune laps) heaolu, vajadusi ning vahi all oldud aega.⁷² Ringkonnakohus toetus maakohtu määruse tühistamisel mh sellele, et isik saab elektroonilise valve all olles jätkata kelmuste toimepanemist, kuna ta oli ühes episoodis pannud teo toime telefoni teel, lisaks oli tal jätkuvalt usalduslik suhe kannatanutega. Viimane näitab aga jätkuvat ärakasutamise ohtu nende suhtes. Mis puutub perekonnaelusse, siis leidis ringkonnakohus, et antud juhul ei olnud laps hooleta, sest elas teise vanemaga.⁷³

3.3. Kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht

Analüüsitud kohtupraktikas väljendasid kohtud korduvalt seisukohta, et vahistamise asendamist elektroonilise valvega saab kohaldada **eelkõige** nende isikute suhtes, kelle puhul on vahistamisalus oht kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda.⁷⁴ Esines ka kategoorilist seisukohta, mille kohaselt võib elektrooniline valve tulla kõne alla **üksnes** siis, kui vahistamisalus on kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht.⁷⁵ Samas nähtus analüüsitud kohtupraktikast, et asjades, kus vahistamisalus oli kõrvalehoidumise oht, rahuldati elektroonilise valve taotlus üksnes kahel korral.⁷⁶ Seega ei leidnud paljudes lahendites esitatud seisukoht analüüsis kinnitust. Mis puu-

⁶⁸ Vt nt HMKm 19.09.2017, 1-17-7887.

⁶⁹ TlnRnKm 26.07.2017, 1-17-6527, p 14.

⁷⁰ VMKm 28.04.2017, 1-17-3193.

⁷¹ HMKm 27.02.2017, 1-17-589.

⁷² PMKm 09.03.2017, 1-16-9502.

⁷³ TlnRnKm 13.04.2017, 1-16-9502, p-d 12.2–12.4.

⁷⁴ Vt nt TlnRnKm 01.11.2017, 1-17-7350, p 10; VMKm 20.06.2017, 1-17-4407; TMKm 07.03.2017, 1-17-332; HMKm 07.03.2017, 1-16-9384; HMKm 20.02.2017, 1-16-10747.

⁷⁵ PMKm 14.07.2017, 1-17-3758; PMKm 27.01.2017, 1-15-6356.

⁷⁶ Analüüsitud kriminaalasjades oli kokku 13 taotlust, kus isiku puhul oli vahistamisalusena tuvastatud kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht. Kaks taotlust rahuldati, 11 jäeti rahuldamata. Nendes asjades, kus taotlus rahuldati, oli kummalgi juhul kõrvalehoidumise oht ainus vahistamisalus. Ülejäänud 11 asjas, kus taotlus jäeti rahuldamata, oli kahel juhul kõrvalehoidumise oht ainus vahistamisalus ning ülejäänud juhtudel esines see alus koos ohuga jätkuvalt kuritegusid toime panna või õigusemõistmise vastaste kuritegude toimepanemise ohuga. Siiski nentisid kohtud kõigil nendel juhtudel, et elektrooniline valve ei aita minimeerida kõrvalehoidumise ohtu.

dutab elektroonilise valve taotluse rahuldamata jätmist seoses kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohuga, siis seisnes oht enamasti pagemises välismaale, mis teatud kriminaalasjades oli tingitud hirmust suure karistuse ees. Kõrvalehoidumise ohuga põimub tihedalt ka elektroonilise valve seadmete võimekuse probleem.

Nimelt kasutatakse elektroonilise valve täitmise ja järelevalve korra § 9 lg 1 p 3 kohaselt elektroonilise valve kohaldamisel muu hulgas GPS-jälgimisseadet – aktiivjälgimisseadet, mis võimaldab kindlaks teha kriminaalhooldusala asukohta reaalajas. Kuna nimetatud korrast tuleb selline võimekus, põhjustas see korduvalt segadust. Näiteks põhistati elektroonilise valve taotlust sellega, et GPS-seadme abil saab eraldi tähistada liikumiseks lubatud, keelatud või kohustuslikke tsoone (korra § 8 lg 3¹) ning seeläbi viia kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht miinimumini.⁷⁷ Samuti argumenteeriti, et kuna elektroonilise valve kohaldamine võimaldab GPS-seadme abil jälgida isiku liikumist reaalajas, siis hoiab asendustökendi kohaldamine kahtlustatavat tagasi uute õigusrikkumiste toimepanemisest, kuivõrd uurijal oleks kahtlustatavat õigusrikkumisega seostavad tõendid tema liikumistrajektoori näol kohe olemas.⁷⁸ Nendel juhtudel selgitasid kohtud, et sellist võimekust tegelikult ei ole.⁷⁹ Praegu kasutusel olevad elektroonilise valve seadmed koosnevad kahest osast: elukohta paigutatavast seadmest ja jalavõrust. Elukohta paigutatav seade registreerib jalavõru saabumise ja lahkumise levialast (reeglina mõnikümmend meetrit). Seega on käesoleval ajal Eestis kasutusel sellised elektroonilise valve seadmed, mis fikseerivad elukohta saabumise ja sealt lahkumise aja, kuid ei määra isiku asukohta reaalajas.⁸⁰

Nagu alapeatüki alguses öeldud, jäeti elektroonilise valve taotlus kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohu korral enamasti rahuldamata. Analüüsitud kohtupraktikast ilmselgus, et elektroonilist valvet ei peeta vahistamisega sama tõhusaks näiteks olukorras, kus maksimaalne karistus teo eest, milles isikut kahtlustatakse või süüdistatakse, on pikk vabadusekaotus. Näiteks märgiti ühes määruses: „[isikut] süüdistatakse kuriteos, mille eest on ette nähtud üksnes reaalne vangistus 8–20 aastat või eluaegne vangistus. Kohtu arvates on alust arvata, et oodatava karistuse hirmus võib süüdistatav hakata kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduma ning elektroonilise valve kohaldamine pakkumiseku tõkestamiseks ei ole piisav kindla soovi ja eesmärgi nimel vabaneda jälgimisseadmest ning karistuse hirmus riigist põgeneda.“⁸¹ Sellistel juhtudel töid kohtud põhjuseks elektroonilise valve seadmete ebapiisava võimekuse: puudub võimalus isiku asukoha kindlakstegemiseks reaalajas ja operatiivseks reageerimiseks.

Teine oluline asjaolu elektroonilise valve rahuldamata jätmisel kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohu kontekstis oli võimalus ja tõenäosus välismaale, eelkõige Venemaale, pageda. Ohtu seostati kuritegelike või perekondlike sidemete olemasoluga välismaal elavate inimestega. Näiteks leidis kohus: „Nähtuvalt kriminaalasja materjalidest on [isikul] olemas suur võrgustik, kellelt paluda abi pakku minemisel (eelkõige Venemaal elavad ema ja vanaema), on alust arvata, et [isik] võib asuda elektroonilise valve kohaldamisel kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduma.“⁸² Kahe isiku puhul seisnes oht muu hulgas selles, et nende elukoht oli enne

⁷⁷ TlnRnKm 18.01.2017, 1-16-9171 (J. M.), p 4.2.

⁷⁸ TrtRnKm 30.03.2017, 1-17-1456, p 18.

⁷⁹ Vt ka HMKm 26.05.2017, 1-16-9171 (J. M.). Operatiivsuse kohta vt ka TlnRnKm 16.10.2017, 1-16-9171 (R. V.); TlnRnKm 28.06.2017, 1-16-9171 (J. M.). Justiitsministeeriumist saadud info kohaselt võeti need seadmed hiljemalt 2015. aastal tehnilistel põhjustel kasutusest maha.

⁸⁰ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Elektrooniline valve. – www.vangla.ee/et/kriminaalhooldus/elektroniline-valve (01.02.2018). Vt ka TlnRnKm 01.11.2017, 1-17-7350; HMKm 26.05.2017, 1-16-9171 (J. M.); HMKm 13.04.2017, 1-16-9171 (S. M.); HMKm 31.01.2017, 1-16-9171 (S. N.); TlnRnKm 18.01.2017, 1-16-9171 (J. M.), p 5.3.

⁸¹ HMKm 20.09.2017, 1-17-7350. Vt ka TlnRnKm 01.11.2017, 1-17-7350, p 10.

⁸² HMKm 20.06.2017, 1-16-9171 (S. K.).

kinnipidamist Hispaanias. Välismaale pagemise ohuga seoses mängis mõnel juhul olulist rolli ka isiku kodakondsus. Nimelt leiti paaril juhul, et Vene kodakondsuse olemasolu suurendab kõrvalehoidumise ohtu, sest kui isik pageb Venemaale, ei anna Venemaa oma kodanikke välja.⁸³ Seoses välismaale pagemise ohuga toodi rahuldamata jätmise ühe põhjusena välja taas elektroonilise valve seadmete ebapiisav võimekus: puudub võimalus isiku asukoha kindlakstegemiseks reaalselt ja operatiivseks reageerimiseks.

Asjades, kus vahistamisalus oli kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht, rahuldati elektroonilise valve taotlus kahel korral. Esimeses asjas märkis kohus üksnes, et arvestades kahtlustatava isikut, kõrvaldab elektrooniline valve ohu, et isik paneb toime uusi kuritegusid, mistõttu on tema suhtes põhjendatud elektroonilise valve kohaldamine.⁸⁴ Tähelepanu väärrib, et uute kuritegude toimepanemise oht ei olnud selles asjas üldse vahistamisalus. Kuidas aitab elektrooniline valve tagada, et isik ei hoiduks kriminaalmenetlusest kõrvale, määrusest ei nähtunud. Võibolla tingis napi põhjustuse asjaolu, et prokurör nõustus elektroonilise valve kohaldamisega.

Teises kriminaalasjas jättis maakohus elektroonilise valve taotluse rahuldamata. Põhjus seisnes eelkõige selles, et kuigi elektrooniline valve piirab isiku liikumist, siis sellele vaatamata on elektroonilisele valvele allutatud isikutel võimalik ületada Eesti-Venemaa piiri ning veel lihtsam on neil lahkuda mõnda teise Euroopa Liidu riiki. Seega ei suuda asendustökendina kohaldatav elektrooniline valve tagada, et kahtlustatav ei hakka kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduma ning ei lahku Eestist.⁸⁵ Ringkonnakohus soovust tühistas maakohu määruse ja rahuldada elektroonilise valve taotluse. Ringkonnakohus leidis, et keha külge kinnitatava elektroonilise seadme abil on võimalik saada andmeid isiku asukoha kohta ning elektrooniline valve on piisav meede tagamaks isiku kättesaadavus kriminaalmenetluse läbiviimiseks ning välistamiseks tema pakkuminekut. Asjaolu, et elektroonilise valvega on võimalik ületada riigipiiri, ei tingi elektroonilise valve kohaldamata jätmist. Lisaks märkis ringkonnakohus: „*Kui hooldusalune väljub koduvalveseadme levialast selleks mittelubatud ajal, annab seade häiret. Häireteated tulevad ka näiteks koduvalveseadme liigutamise korral, jalavõru eemaldamisel, seadme vooluvõrgust lahtiühendamisel ja raadiosagedusega manipuleerimise korral. Ehkki alati on võimalus, et valvealune võib rikkuda elektroonilise valve tingimusi, on riigil ka piisavalt meetmeid sellisele rikkumisele reageerida, mh teavitada piiriületuspunkte, kui on oht, et valvealune võib riigist lahkuda. Antud juhul on [isik] kinnitanud, et soovib minevikuga lõpparve teha ning jätkata elu siin õiguskäuleka ja vastutustundliku kodanikuna. Elektroonilisele valvele mitteallumise korral asendab eeluurimiskohtunik või kohtunik oma määrusega kriminaalhooldusametniku ettepaneku alusel elektroonilise valve vahistamisega. Seega peaks [isiku] puhul[,] arvestades tal kaalulolevaid asjaolusid (perekonna heaolu, vanemate heakskiit, lapse kasvatamine, soov elada Eesti Vabariigis)[,] olema oht rikkuda elektroonilise valve tingimusi pigem väike.“⁸⁶*

Kuigi alapeatüki alguses esitati kohtupraktikas levinud väide, mille kohaselt on elektrooniline valve kohane eelkõige siis, kui vahistamisalus on kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise oht, siis analüüsitud kohtupraktikast ilmses, et sellistes olukordades asendati vahistamine üksnes kahel korral. Põhjus võib olla selles, et 2017. aasta kriminaalasjades, kus vahistamisalus oli kõrvalehoidumise oht, kahtlustati või süüdistati elektroonilise valve taotlejaid rasketes kuritegudes. Võimalik, et kohtupraktika oleks teistsugune, kui elektroonilise valve seadmed võimaldaksid teostada valvele allutatud isikute asukoha üle ööpäevaringset GPS-seiret. Millal ja kas üldse sellised seadmed Eestis kasutusele tulevad, pole analüüsi autoritele teada. Küll aga

⁸³ Vt nt HMKm 13.04.2017, 1-16-9171 (S. M.); TlnRnKm 18.01.2017, 1-16-9171 (S. M.), p 6.3.

⁸⁴ HMKm 27.01.2017, 1-10-6125.

⁸⁵ VMKm 16.08.2017, 1-15-69.

⁸⁶ TrtRnKm 07.09.2017, 1-15-69, p 18.

on põhjendatud oletada, et sellise võimekusega seadmete kasutusele võtmine võib kaasa tuua elektroonilise valve taotluste suurema arvulise rahuldamise.

Seoses kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohuga väärrib lühidalt äramärkimist see, et kui vahistamisalusena **ei ole** tuvastatud kõrvalehoidumise ohtu, siis peavad kohtud asjakohatuks kaitsja argumentatsiooni, et isik ei asu menetlusest kõrvale hoiduma. Sellistel juhtudel ei kerki küsimust, kas elektrooniline valve võib aidata saavutada vastavaid kriminaalmenetluslikke eesmäärke.⁸⁷

⁸⁷ TlnRnKm 23.10.2017, 1-17-7887, p 12; HMKm 07.03.2017, 1-16-9384; TlnRnKm 28.02.2017, 1-16-9880, p 9.4.

IV. ELEKTROONILISE VALVE TAOTLUSTE PÕHJENDAMINE

4.1. Lapsed ja pere

Peatükis antakse ülevaade enim esile kerkinud argumentidest, millega põhjendati elektroonilise valve taotlusi. Levinud argument, mida elektroonilise valve taotlustes esitati, oli soov või vajadus hoolitseda laste ja pere eest. Seda argumenti kasutati kohtu veenmiseks, et isikul on motivatsiooni pidada kinni elektroonilise valve tingimustest, hoiduda uute kuritegude toimepanemisest ning osaleda kriminaalmenetluses. Taotlustes leiti, et hoolitsemissoov või -vajadus aita- vad tagada elektroonilisele valvele allutatud isiku õiguskülastust. Nimetatud argument jäi enamasti tagajärjetuks. Kohtute seisukohta illustreerib hästi järgmine põhistus: „*Mis puudutab soovi võtta osa laste elust, siis tuleb märkida, et laste olemasolust ja nende eest hoolitsemisvadjadusest oli [isik] teadlik nii enne kahtlustuses kirjeldatud teo võimalikku toim[e]panemist[,] aga ka selle ajal. Tuleb aga nentida, et laste olemasolu ega nende hoolitsemisvajadus [isiku] õiguskülastust ei taganud.*“⁸⁸ Ühes kriminaalasjas oli vahistatud väikese lapse ema. Ringkon- nakohus nentis, et vahistamisega kaasneb oluline perekonna- ja eraelu riive, kuid tuleb arves- tada ka seda, et isik pani kahtlustuses esitatud kuritegusid toime nii raseduse ajal, pärast lapse sündi kui ka katseajal olles, mistõttu pidi kahtlustatav mõõnma riski, et tema suhtes võidakse kohaldada kriminaalmenetlust tagavaid tõkendeid ja süüdimõistmisel vanglakaristust.⁸⁹

4.2. Tervis

Elektroonilise valve taotlust põhjendati ka asjaoluga, et isikul on kehv tervis ja elektroonilise valve all olles saaks ta käia ravil. Nendel juhtudel viitasid kohtud enamasti vangistusseadusele⁹⁰ (VangS), millest tulenevalt on tervishoiuteenuse osutamine tagatud ka vahi all viibivatele isi- kutele.⁹¹ VangS § 93 lg-st 6 tuleneb, et vahistatu, kes vajab ravi, mille andmiseks puudub vang- las või arestimajas võimalus, suunab arst ravile asjakohase eriarstiabi osutaja juurde. Kui kaht- luse all oli asjaolu, kas isik on tervislikel põhjustel üldse suuteline vahi all olema, viidi läbi vastav ekspertiis.⁹²

Analüüsimaterjali seas oli kolm kriminaalasja, kus isiku tervisel oli elektroonilise valve taotluse rahuldamise juures oluline roll. Esimeses asjas oli taotleja liikumispuudega invaliid, kes kasutas liikumiseks ratastooli. Koostoimes asjaoluga, et tema roll oli grupis varguse toimepanemisel abistavat laadi (sõidutas kaaskahtlustatavaid), leidis kohus, et elektroonilise valve kohaldamine viib selle isiku puhul miinimumini ohu panna toime uusi vargusi.⁹³ Teises kriminaalasjas sel- gitas isik, et vanglas viibides on ohus tema tervis, tal on neerud haiged, kuid vanglas ta ravi ei saa. Kohus leidis, et isiku vahistamine on vältimatult vajalik, et hoida ära uute kuritegude toime- panemist. Seejärel aga märkis kohus, et võtab arvesse süüdistatava tervislikku seisundit ja asjaolu, et vabaduses olles on isikul võimalik töötada õpitud erialal. Seevastu oli prokurör seis- kohal, et elektrooniline valve ei aita hoida ära uute kuritegude toimepanemist. Kahjuks ei puu-

⁸⁸ VMKm 23.05.2017, 1-17-2304. Vt ka TlnRnKm 16.10.2017, 1-16-9171 (R. V.); HMKm 20.09.2017, 1-17-7350; HMKm 06.06.2017, 1-16-2411; HMKm 15.05.2017, 1-17-3970; VMKm 13.01.2017, 1-16-10404 (D. D.); TrtRnKm 28.08.2017, 1-16-10404 (M. M.); TlnRnKm 24.08.2017, 1-17-5301; VMKm 11.08.2017, 1-17-6928; VMKm 27.04.2017, 1-17-3200.

⁸⁹ TlnRnKm 13.04.2017, 1-16-9502, p 12.4.

⁹⁰ Vangistusseadus. – RT I, 07.07.2017, 10.

⁹¹ Vt nt VMKm 17.05.2017, 1-17-3914; HMKm 13.04.2017, 1-16-9171 (S. M.); TMKm 13.03.2017, 1-17-1456; VMKm 07.03.2017, 1-16-7179; TlnRnKm 18.01.2017, 1-16-9171 (S. K.), p 6.2.

⁹² Kriminaalasi 1-16-10404.

⁹³ HMKm 23.03.2017, 1-17-1830.

datatud lahendis seda küsimust. Kohus rahuldab elektroonilise valve taotluse, prokurör ei esitanud määruskaebust.⁹⁴ Kolmandast määrusest nähtus, et taotleja tervislik seisund oli halb ja ta vajab pidevat ravi, mistõttu kohus leidis, et vahistamise saab asendada elektroonilise valvuga. Seda, kuidas elektrooniline valve aitab sarnaselt vahistamisega minimeerida vahistamisalusest tulenevat ohtu, lahendist ei selgunud.⁹⁵

4.3. Töö

Üsna levinud oli taotlejate põhjendus, et kuna isik saab tööle minna, siis aitab see tagada tema õiguskuulekust. Ka siin leidsid kohtud enamasti sarnaselt laste ja pere argumendiga, et võimalus tööle asuda oli isikul ka varem, kuid see ei hoidnud ära kuritegude toimepanemist.⁹⁶ Ühes kriminaalasjas leiti, et isiku väide, et tal on elukaaslane ja võimalus asuda n-ö mustalt tööle, ei ole argument, mis vähimalgi määral toetaks elektroonilise valve kohaldamist.⁹⁷ Kahes asjas aga tuli isikule kahjuks, et puudus veendumus, et võimaliku vabanemise korral asub isik tööle ja saab seaduslikku sissetulekut.⁹⁸ Kolmest määrusest, millega elektroonilise valve taotlus rahuldati, nähtus seevastu, et isiku võimalus tööle asuda mängis taotluse rahuldamise juures arvestatavat rolli.⁹⁹

Argumentide teema lõpetuseks võib tuua näite kriminaalasjast, kus taotleti asendustökendi kohaldamist mh selleks, et teha koostööd uurimisasutusega. Kohus leidis, et isikul on võimalik teha aktiivset koostööd uurimisasutusega ka vahi all viibides, selleks ei ole vaja elektroonilise valve tingimusi. Kohus selgitas samas veel, et tökendi valik ei sõltu isiku valmisolekust teha uurimisasutusega koostööd.¹⁰⁰

Soov pere eest hoolitseda, kehv tervis, töökoha olemasolu ja koostöötahe ei ole absoluutsed argumendid, et veenda kohut elektroonilise valve piisavuses. Kohus lähtub elektroonilise valve taotlusi lahendades seaduses sätestatud ja praktikas kujunenud eeldustest.

⁹⁴ HMKm 04.09.2017, 1-17-7159.

⁹⁵ HMKm 25.07.2017, 1-16-8178.

⁹⁶ Vt nt VMKm 11.08.2017, 1-17-6928; HMKm 30.01.2017, 1-16-9880.

⁹⁷ PMKm 14.07.2017, 1-17-3758.

⁹⁸ VMKm 23.05.2017, 1-17-2304; VMKm 27.04.2017, 1-17-3200.

⁹⁹ HMKm 04.09.2017, 1-17-7159; HMKm 12.05.2017, 1-17-2476; PMKm 25.04.2017, 1-17-3507.

¹⁰⁰ VMKm 27.04.2017, 1-17-3200, p 8.4.

V. MENETLUSLIKUD KÜSIMUSED

5.1. Määruskaebuse esitamise tähtaeg ja kord

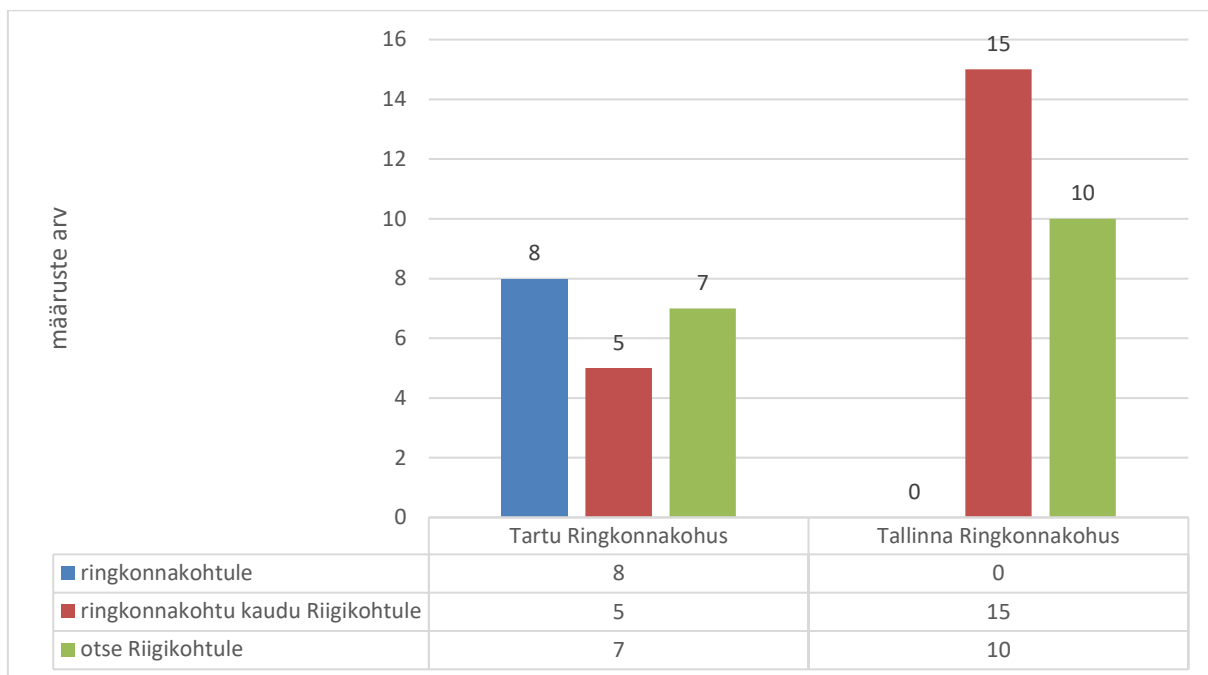
Mis puudutab elektroonilise valve kohaldamise kohta tehtavate määruste peale kaebuse esitamise korda ja tähtaega, siis tuleb nentida, et kohtupraktika on segane ja ühtne praktika puudub. Erimeelsusi esineb nii kaebetähtaja kui ka määruskaebuse esitamise korra suhtes.

KrMS § 387 lg 1 kohaselt esitatakse määruskaebus **15 päeva jooksul** alates päevast, mil isik sai vaidlustatavast kohtumäärusest teada või pidi teada saama, **vaidlustatava kohtumääruse teinud kohtule**, kui KrMS § 387 lg-s 2 ei ole sätestatud teisiti. KrMS § 387 lg 2 sätestab erikorra, nähes mh ette, et vahistamise ja vahistamisest keeldumise määruse peale esitatakse määruskaebus **kümne päeva jooksul** alates päevast, mil isik sai vaidlustatavast kohtumäärusest teada või pidi teada saama. Sealjuures esitatakse määruskaebus **ringkonnakohtule vaidlustatud kohtumääruse teinud maakohu kaudu**, kui vaidlustatud kohtumääruse on teinud maakohus, või **Riigikohtule**, kui vaidlustatud kohtumääruse on teinud ringkonnakohus. Järgnevalt peatutakse kahel tahul: mis kohtule tuleb määruskaebus esitada ja mis tähtaja jooksul seda teha saab.

Ringkonnakohtud märkisid kõigis uuritud määrustes (kokku 45 määrust) määruskaebuse esitamise tähtajaks 15 päeva. Tartu Ringkonnakohus viitas peaaegu kõigis määrustes (19 määrust 20-st) ka kriminaalmenetluse seadustiku normidele, Tallinna Ringkonnakohus (25 määrust) ei lisanud edasikaebamise korda viiteid seadusele. Tartu Ringkonnakohus viitas pooltel juhtudel KrMS § 387 lg-le 1 ja pooltel juhtudel 2. lõikele. Siiski oli mõlemal juhul märgitud tähtajaks 15 päeva, kuigi KrMS § 387 lg 2 sätestab määruskaebuse esitamiseks 10, mitte 15 päeva. Ühes kriminaalasjas tehti kaks määrust, millega jäeti määruskaebus maakohu elektroonilise valve kohaldamata jätmise määruse peale rahuldamata, kusjuures ühel juhul viidati KrMS § 387 lg-le 1 ja teisel juhul lõikele 2.¹⁰¹

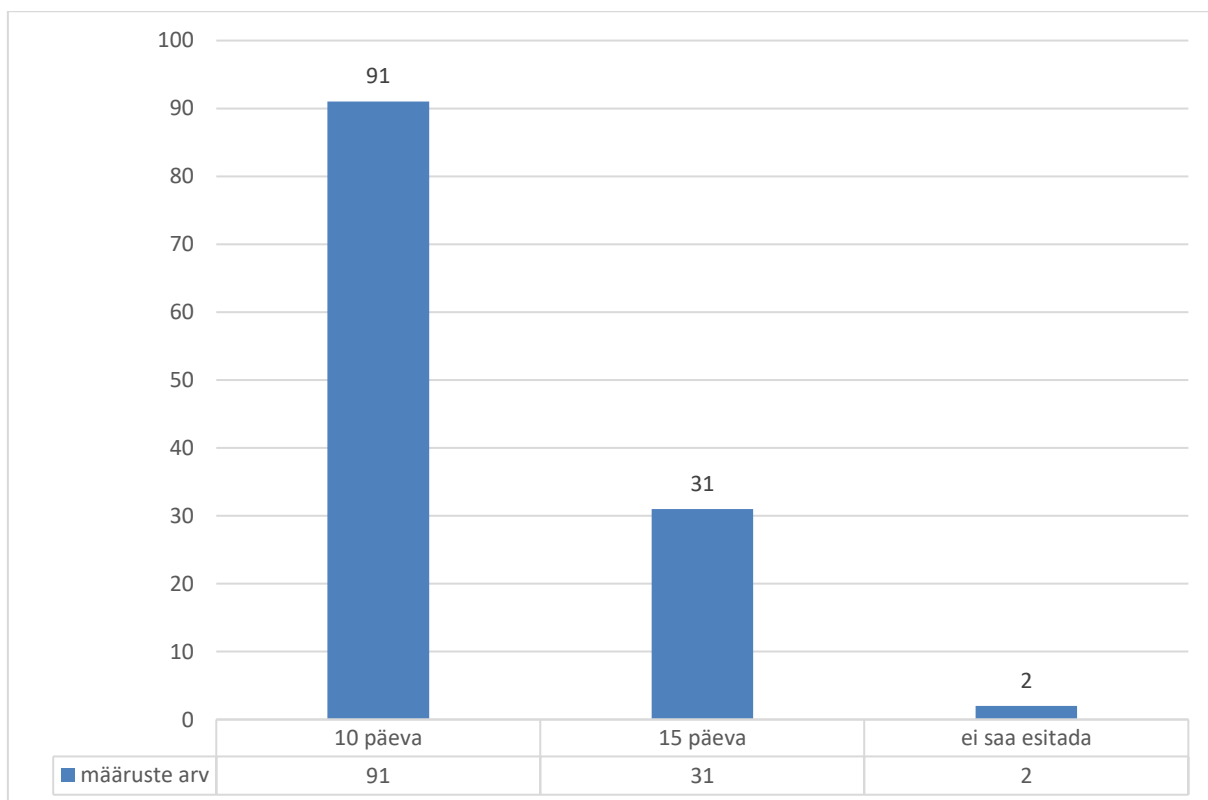
Seisukohad lahknesid selles osas, mis kohtule või mis kohtu kaudu määruskaebus esitada. Tartu Ringkonnakohtu 20 lahendist märgiti edasikaebamise korda kaheksal korral, et määruskaebus esitatakse ringkonnakohtule, viiel juhul esitatakse määruskaebus ringkonnakohtu kaudu Riigikohtule ja seitsmel korral otse Riigikohtule. Täpsustuseks tuleb lisada, et nendes lahendites, kus Tartu Ringkonnakohus viitas KrMS § 387 lg-le 1, märkis ringkonnakohus neljal juhul, et kaebuse saab esitada Riigikohtule Tartu Ringkonnakohtu kaudu, ja seitsmel juhul, et kaebuse saab esitada Tartu Ringkonnakohtule. Nendes määrustes, kus Tartu Ringkonnakohus viitas teisele lõikele, saab määruskaebuse ühel juhul esitada Riigikohtule Tartu Ringkonnakohtu kaudu ja seitsmel juhul otse Riigikohtule. Tallinna Ringkonnakohtu määrustes jagunes edasikaebamise kord kaheks: 15 juhul sai kaebuse esitada Riigikohtule Tallinna Ringkonnakohtu kaudu ja kümnel juhul otse Riigikohtule. Tallinna Ringkonnakohtu määrustes ei olnud ühelgi juhul märgitud, et määruskaebus esitatakse Tallinna Ringkonnakohtule. Kummagi ringkonnakohtu praktikast ei ilmnenu määruskaebuse esitamise õiguse eitamist.

¹⁰¹ TrtRnKm 02.10.2017, 1-16-11470; TrtRnKm 04.07.2017, 1-16-11470.

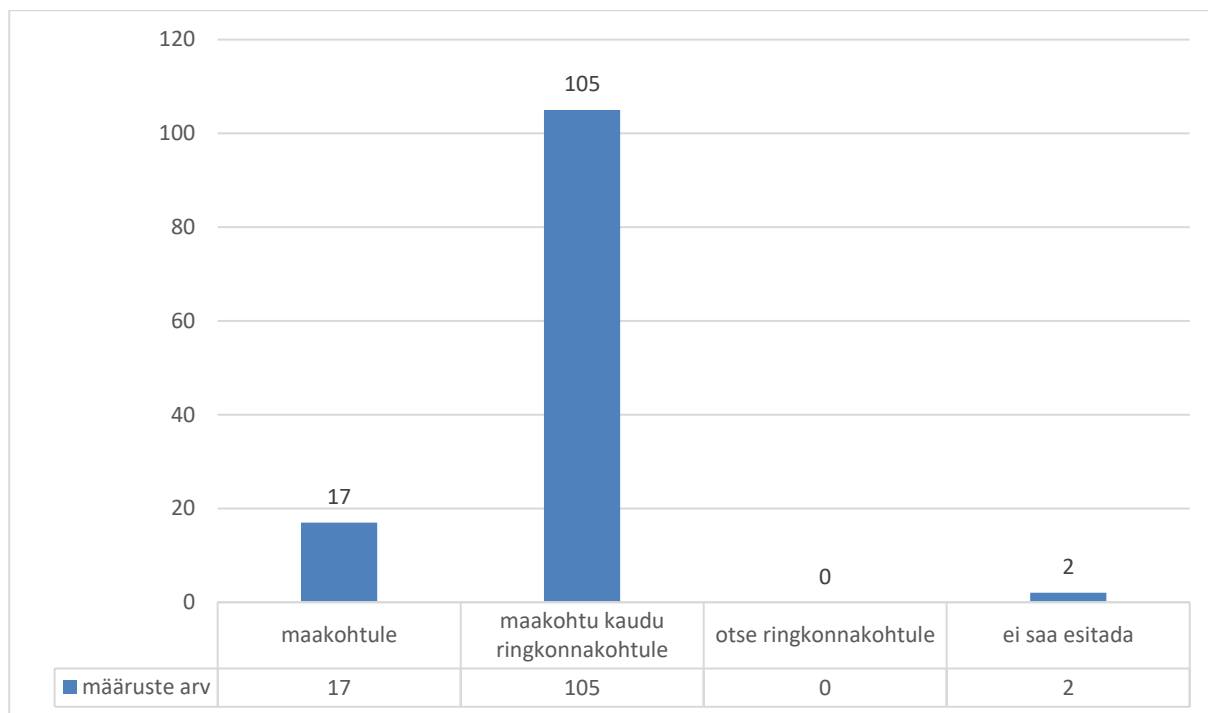

Joonis 1. Määruskaebuse esitamise kord ringkonnakohtute võrdluses.

Kui ringkonnakohtute tasandil oli edasikaebamise tähtaja osas seisukoht ühtne (15 päeva), siis maakohtute praktikas oli pilt kirjum. Maakohtute 125 lahendist oli määruskaebuse esitamise tähtjaks 91 korral märgitud 10 päeva, 31 korral 15 päeva. Kahel juhul oli määruses kirjas, et määruskaebust ei saa esitada. Edasikaebamise korda puutuvalt tuleb märkida, et 17 määruses selgitati, et määruskaebus esitatakse maakohtule, ning 105 määruses oli kirjas, et kaebus esitatakse maakohtu kaudu ringkonnakohtule.

Joonis 2. Määruskaebuse esitamise tähtaeg maakohtute määrustes.

Joonis 3. Määruskaebuse esitamise kord maakohtute määrustes.

Nagu eespool märgitud, siis kahes maakohtu määruses leiti, et määruskaebust ei saa esitada. Mõlemal juhul jäeti elektroonilise valve taotlus rahuldamata. Ühel juhul oli tegemist kohtu alla andmise määrusega, kus muu hulgas lahendati süüdistatava taotlus vahistamise asendamiseks elektroonilise valvega. Edasikaebamise korra kohta märgiti lahendis, et KrMS § 385 p 16 alusel ei saa esitada määruskaebust kohtu alla andmise määruse peale.¹⁰² Teine määrus puudutas mitme süüdistatava ja nende kaitsjate taotlusi vahistamise asendamiseks elektroonilise valve või kautsjoniga. Kohus kontrollis ka süüdistatavate vahistamise põhjendatust, lugedes vahistamise põhjendatuks. Edasikaebamise korra kohta märgiti lahendis üksnes, et määruse peale võib esitada määruskaebuse vahistamise põhjendatuse kontrolli puudutavas osas, tehes seda kümne päeva jooksul alates päevast, mil isik sai vaidlustatavast kohtumäärusest teada või pidi teada saama, ning esitades määruskaebuse Tallinna Ringkonnakohtule Harju Maakohtu kaudu.¹⁰³ Maakohtu määrusele esitati mitu määruskaebust, millega muu hulgas kaevati elektroonilist valvet puudutavate otsustuste peale. Ringkonnakohus lahendas ka elektroonilise valve kohaldamata jätmise peale esitatud määruskaebused. Ringkonnakohtu lahendist ei ilmnenud, et maakohtu märgitud edasikaebamise korrast juttu oleks olnud.¹⁰⁴

Küsimust, kas elektroonilise valve rahuldamata jätmise määrus on vaidlustatav, vaagis Riigikohus 2012. aasta lahendis. Selles märgiti, et kuigi kohtupraktikas esineb seisukoht, et määruskaebe korras ei ole vaidlustatavad määrused, millega jäetakse rahuldamata taotlus asendada vahistamine kergemaliigilise tõkendiga, siis elektroonilise valve taotluste rahuldamata jätmise määruste puhul selline seisukoht ei kehti. Arvestades täiendavalt seadusandja poolt KrMS § 137¹ lg 7 sisustamisest lähtuvat teleoloogilist argumenti, jõudis Riigikohtu kriminaalkolleegium järeldusele, et KrMS § 137¹ lg 9 võimaldab määruskaebe korras vaidlustada ka elektroonilise valve kohaldamata jätmist analoogselt sellega, nagu on

¹⁰² HMKm 13.06.2017, 1-17-5301.

¹⁰³ HMKm 06.06.2017, 1-16-2411.

¹⁰⁴ TlnRnKm 12.07.2017, 1-16-2411.

lubatud määruskaebe korras vaidlustada vahistamise kohaldamata jätmist. Kriminaalkolleegiumi sõnul kujutab elektroonilise valve kohaldamata jätmise määrus endast erandit neist määrustest, millega jäetakse rahuldamata isiku taotlus asendada talle kohaldatud vahistamine kergemaliigilise tõkendiga.¹⁰⁵

Lisaks selgitas Riigikohtu kriminaalkolleegium 2017. aasta lõpus seaduse ühetaolise kohaldamise tagamiseks, et määruskaebekorda, mille kohaselt saab esitada määruskaebuse maakohtu määruse peale **15 päeva jooksul ringkonnakohtule vaidlustatud määruse teinud maakohtu kaudu**, Eesti õiguskorras **ei eksisteeri**. KrMS § 387 lg-s 1 on sätestatud, et üldjuhul – kui ei ole tegemist sama paragrahvi teises lõikes loetletud määrustega – esitatakse määruskaebus **15 päeva jooksul vaidlustatava kohtumääruse teinud kohtule**. KrMS § 387 lg-s 2 loetletud määruste puhul esitatakse määruskaebus 10 päeva jooksul vaidlustatud määruse teinud maakohtu kaudu ringkonnakohtule või ringkonnakohtu määruse peale otse Riigikohtule.¹⁰⁶ Samuti on Riigikohus KrMS § 387 lg-ga 1 seoses selgitanud, et see näeb ette määruskaebuse esitamise vaidlustatava kohtumääruse teinud kohtule. Kui määruskaebus esitatakse, järgneb kaebuse läbivaatamine kohtumääruse koostanud kohtus KrMS § 389 järgi nn enesekontrollimenetluses. KrMS § 389 lg-s 4 on sätestatud, et kui vaidlustatud kohtumääruse teinud kohus loeb määruskaebust põhjendamatuks, edastab ta vaidlustatud kohtumääruse ja määruskaebuse viivitamata kõrgema astme kohtule vastavalt kohtualluvusele.¹⁰⁷

Alates 01.11.2017 on KrMS § 137¹ lg-s 9 sätestatud, et elektroonilise valve kohaldamisele, kohaldamisest keeldumisele ja põhjendatuse kontrollile kohaldatakse **kautsjoni** kohta kehtivaid sätteid. Eelnõu seletuskirja kohaselt mõjutab muudatus põhjendatuse kontrolli: elektroonilise valve põhjendatust saab kontrollida selle kohaldamisest nelja kuu, mitte kahe kuu (vahistamine) möödudes.¹⁰⁸ Seletuskirjast ei selgu, kuidas mõjutab nimetatud muudatus elektroonilise valve kohaldamise või kohaldamata jätmise vaidlustamise korda. Nimelt ei näe kriminaalmenetluse seadustik ette kautsjoni kohaldamisest keeldumise vaidlustamist. Seega üks võimalik variant on, et alates 01.11.2017 kehtima hakanud KrMS § 137¹ lg 9 valguses paigutuvad KrMS § 385 p 20 järgi mittevaidlustatavate määruste loetellu ka kohtumäärused, millega keeldutakse vahistamise asendamisest elektroonilise valvega. Kohtueelse uurimise puhul võiks vaidlustamise piiranguna kõne alla tulla KrMS § 385 p 5.

Teine variant on tõlgendada KrMS § 137¹ lg 9 uut redaktsiooni selliselt, et seadusandja tahe on jätkuvalt elektroonilise valve kohaldamise või kohaldamisest keeldumise määruste vaidlustamise võimalikkus. Seda seisukohta toetab muu hulgas asjaolu, et kehtiv KrMS § 137¹ lg 7 näeb ette, et isikule kohaldatakse elektroonilist valvet pärast **määruskaebuse** esitamise tähtaja möödumist või kõrgema astme kohtus tehtud kohtumääruse jõustumist. Samuti on kaheldav, et seadusandja muutis oma varasemalt selgelt välja öeldud tahet¹⁰⁹ ilma selle kohta midagi lausumata. Analüüsi autorite arvates ei ulatu KrMS § 137¹ lg 9 muudatuse puhul seadusandja tahe määruskaebe võimaluse kaotamiseni. Siinkohal oleks tervitav Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoht, milles selgitataks määruskaebuse esitamise võimalikkust elektroonilise valve asjades 01.11.2017 kehtima hakanud KrMS § 137¹ lg 9 valguses.

¹⁰⁵ RKKKm 27.02.2012, 3-1-1-9-12, p-d 10–12. Vt ka TlnRnKm 01.11.2017, 1-17-7350, p 9.

¹⁰⁶ RKKKm 20.12.2017, 1-17-7210/11, p 8. Riigikohtu seisukoht ei olnud seotud elektroonilise valvega, vaid puudutas üldiselt määruskaebuse esitamise korda.

¹⁰⁷ RKKKm 01.12.2016, 3-1-1-99-16, p 10.4.

¹⁰⁸ Eelnõu 328 SE. Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (suhtumise karmistamine sõiduki joores juhtimisse) eelnõu juurde, lk 17. – www.riigikogu.ee/download/ddebbe78-f4b5-41d7-8c70-e30545c41421 (19.02.2018).

¹⁰⁹ Eelnõu 562 SE. Seletuskiri karistusseadustiku, väärteomenetluse seadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, karistusregistri seaduse ning kriminaalhooldusseaduse muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 12. – www.riigikogu.ee/download/358ecd81-ffef-bcf2-f5cd-f5bc690c592b (19.02.2018).

Eelneva valguses leiavad analüüsi autorid, et elektroonilise valve kohaldamise või kohaldamisest keeldumise määrused on jätkuvalt määruskaebekorras vaidlustatavad ning määruskaebuse esitamise kord tuleneb KrMS § 387 lg-st 1. See tähendab, et kui vaidlustatakse maakohtu tehtud elektroonilise valve määrust, siis on määruskaebuse esitamiseks 15 päeva ja see tuleb esitada vaidlustatava määruse teinud maakohtule. Maakohus vaatab määruskaebuse läbi KrMS § 389 järgi enesekontrollimenetluses. Juhul kui maakohus loeb määruskaebuse põhjendamatuks, edastab ta vaidlustatud määruse ja määruskaebuse ringkonnakohtule vastavalt kohtualluvusele (KrMS § 389 lg 4). Juhul kui määruse teinud maakohus loeb määruskaebuse põhjendatuks, tühistab ta vaidlustatud kohtumääruse oma määrusega ja teeb vajaduse korral uue määruse ning määruskaebus ei jõuagi sellisel juhul ringkonnakohtusse (KrMS § 389 lg 3).

Samasugune edasikaebamise kord kehtib ka siis, kui kaevatakse ringkonnakohtu tehtud määruse peale. Seda olenemata sellest, kas ringkonnakohus lahendab elektroonilise valve taotlust esimesena (taotlus esitatakse esimest korda maakohtu vahistamismääruse peale kaevates) või vaidlustatakse ringkonnakohtu maakohtu tehtud elektroonilise valve kohta käivat määrust. See tähendab, et kui vaidlustatakse ringkonnakohtu tehtud elektroonilise valve määrust, siis on määruskaebuse esitamiseks 15 päeva ja see tuleb esitada vaidlustatava määruse teinud ringkonnakohtule. Ringkonnakohus vaatab määruskaebuse läbi KrMS § 389 järgi enesekontrollimenetluses. Juhul kui ringkonnakohus loeb määruskaebuse põhjendamatuks, edastab ta vaidlustatud määruse ja määruskaebuse Riigikohtule (KrMS § 389 lg 4). Juhul kui määruse teinud ringkonnakohus loeb määruskaebuse põhjendatuks, tühistab ta vaidlustatud kohtumääruse oma määrusega ja teeb vajaduse korral uue määruse ning määruskaebus ei jõuagi sellisel juhul Riigikohtusse (KrMS § 389 lg 3). Kuna KrMS § 387 lg 2 sätestab loetelu juhtudest, mil rakendub seal sätestatud erikord, ja elektroonilist valvet ei ole seal loetletud, siis nimetatud erikord elektroonilise valve kohta analüüsi autorite arvates ei kohaldu.

5.2. Elektroonilise valve taotluse esmakordne läbivaatamine ringkonnakohtus samal ajal maakohtu vahistamismääruse peale esitatud kaebuse lahendamisega

Kohtupraktika analüüsi käigus ilmnis, et Riigikohus ja Tallinna Ringkonnakohus olid erineval arvamusel selles, kas ringkonnakohus saab elektroonilise valve taotlust vaadata läbi samal ajal maakohtu vahistamismääruse peale esitatud kaebuse lahendamisega. Ringkonnakohus on taotluse esimene lahendaja reeglina siis, kui isik kaebab maakohtu tehtud vahistamismääruse peale ja lisab määruskaebusesse taotluse elektroonilise valve kohaldamiseks juhtumiks, kui ringkonnakohus peaks jätma määruskaebuse rahuldamata.

Riigikohtu kriminaalkolleegium selgitas 2016. aasta lahendis, et kriminaalmenetluse seadustik ei välista elektroonilise valve taotluse läbivaatamist samal ajal maakohtu vahistamismääruse peale esitatud kaebuse lahendamisega. KrMS § 137¹ lg 1 esimese lause kohaselt võib eeluurimiskohtunik või kohus asendada vahistamise elektroonilise valvega kahtlustatava, süüdistatava või prokuröri taotlusel ja vahistatu nõusolekul. Tulenevalt sama paragrahvi lõigetest 3 ja 4 teeb eeluurimiskohtunik või kohus vahistamise asendamise taotluse saamisel kahtlustatava või süüdistatava elukoha järgsele kriminaalhooldusametnikule ülesandeks esitada viie tööpäeva jooksul arvamus elektroonilise valve kohaldamise võimalikkuse kohta, kuulab taotluse lahendamiseks ära vahistatu, prokuröri ja kaitsja arvamuse ning otsustab elektroonilise valve kohaldamise määrusega. Arvestades, et KrMS § 390 lg-te 3 ja 4 kohaselt vaatab ringkonnakohus kohtuistungil läbi maakohtu vahistamismääruse peale esitatud kaebuse selle saamisest alates kümne päeva jooksul, on määruskaebemenetluse käigus võimalik lahendada ka määruskaebusele lisatud elektroonilise valve taotlus.¹¹⁰

¹¹⁰ RKKKm 04.05.2016, 3-1-1-110-15, p 25.

Uuritaval perioodil tegi Tallinna Ringkonnakohus neli lahendit, milles leiti, et Riigikohus ei olnud lahendis 3-1-1-110-15 toodud seisukohta väljendades arvestanud ringkonnakohtus toimuva menetluse eripära. Kõigil nimetatud juhtudel jättis ringkonnakohus vahistamismääruse peale esitatud kaebusele lisatud elektroonilise valve taotluse vahistamise asendamiseks läbi vaatamata. Läbi vaatamata jätmist põhjendati näiteks järgmiselt: „Riigikohus ei ole lahendis 3-1-1-110-15 .. hinnanud ka maakohtu ja ringkonnakohtu menetluse eripära. [Ringkonnakohtu kriminaalk]olleegium märgib veel, et kuigi otseselt ei tulene piiranguid taotleda samaaegselt vahistamise vaidlustamisega elektroonilise valve kohaldamist, on menetluslikust aspektist küsitav asuda andma samaaegselt vahistamise põhjendatuse väljaselgitamisega hinnanguid juba alternatiivsete meetmete kohaldamise võimalikkuse kohta. Nimelt eeldaks see kriminaalhooldusametniku kaasamist ja elukoha kontrolli teostamist elektroonilise valveseadme kohaldamise võimalikkuse hindamiseks enne, kui kohus on üldse jõudnud anda hinnangut isiku vahistamise seaduslikkuse ja põhjendatuse kohta. Elektrooniline valve on vahistamise asendus-tõkend, mistõttu peab kohus andma esmaselt hinnangu, kas isiku suhtes üldse esinevad vahistamisalused. Alles seejärel saab kohus asuda hindama, kas elektrooniline valve suudab samaväärselt vahistamisega menetlust tagada. Arvesse tuleb võtta sedagi, et vahistamismääruse määruskaebe korras läbivaatamisel esinevad olulised erinevused võrreldes sellega, kui ringkonnakohus asuks määruskaebust selles osas alternatiivselt elektroonilise valve kohaldamise taotlusena läbi vaatama. Määruskaebus tuleb läbi vaadata kümne päeva jooksul alates selle saamisest. Ainuüksi kriminaalhooldusametniku kohustamine arvamuse esitamiseks elektroonilise valve kohaldamise võimalikkuse kohta, milleks tal on aega viis tööpäeva, seab kahtluse alla määruskaebuse läbi vaatamise võimaluse kümne päeva jooksul. Veel ei saa jätta tähelepanuta, et elektroonilise valve kohaldamise taotluse lahendamisel toimetatakse KrMS § 137¹ lg 4 kohaselt eeluurimiskohtuniku juurde või kohtusse vahistatu, prokurör ja vahistatu taotlusel ka tema kaitsja ja kuulatakse ära nende arvamus, kuid KrMS § 390 lg-st 4 tulenevalt kahtlustatavat vahistamise määruse peale esitatud määruskaebuse läbivaatamisele ringkonnakohtusse ei kutsuta, s.o määruskaebus vahistamismäärusele vaadatakse läbi kahtlustatava osavõtuta. Seetõttu tuleks elektroonilise valve kohaldamise taotluse lahendamisel lähtuda pigem eeldusest, et kohtueelses menetluses vaatab vastava taotluse läbi eeluurimiskohtunik, kaasates selleks istungile vahistatu, mida on omakorda võimalik määruskaebekorras ringkonnakohtus vaidlustada. Seega ei saa vahistamismäärusele esitatud määruskaebuse läbivaatamine olla samastatav elektroonilise valve kohaldamise taotluse läbivaatamisena. Eeltoodu alusel ei pea ringkonnakohus põhjendatuks sisulise hinnangu andmist osas, millega taotletakse vahistamise asendamist elektroonilise valvega.“¹¹¹

Samal perioodil viidatud Tallinna Ringkonnakohtu lahenditega tegi Tartu Ringkonnakohus ühe lahendi asjas, kus elektroonilise valve taotlus esitati esimest korda koos määruskaebusega vahistamismääruse peale. Tartu Ringkonnakohus jättis taotluse rahuldamata. Siiski tuleb märkida, et kohus jättis taotluse rahuldamata põhjusel, et asja lahendamise ajaks oli kahtlustatav vahi alt vabastatud ning seega ei olnud vahistamise asendamine elektroonilise valvega enam aktuaalne.¹¹²

Riigikohus puudutas Tallinna Ringkonnakohtu eespool esitatud seisukohta kahes 2017. aasta lahendis: 3-1-1-25-17 ja 3-1-1-27-17. Riigikohtu kriminaalkolleegium jäi mõlemas määruses varasemalt lahendis 3-1-1-110-15 öeldu juurde, mille kohaselt võimaldab kriminaalmenetluse seadustik elektroonilise valve taotlemist maakohtu vahistamismääruse peale esitatud määruskaebuses ja selle esmakordset läbivaatamist ringkonnakohtus. Teiseks selgitas kolleegium, et kohtupraktikas on isiku õiguste tagamise põhimõtteid arvestades alati peetud võimalikuks

¹¹¹ TlnRnKm 11.01.2017, 1-16-10747, p 8. Ülejäänud sisult sama põhjendusega määrused: TlnRnKm 23.01.2017, 1-16-9502, p 10; TlnRnKm 21.02.2017, 1-17-943, p 5; TlnRnKm 06.03.2017, 1-17-1127, p 5.

¹¹² TrtRnKm 28.02.2017, 1-17-1027, p 9.

lahendada elektroonilise valve taotlus enne vahistamise põhjendatusele lõpliku hinnangu andmist, võttes arvesse, et vahistamismäärust on võimalik vaidlustada ringkonnakohtus ja seejärel ka Riigikohtus. Kriminaalkolleegium tõi näitena juhtumi, kus elektroonilise valve taotlus esitatakse eeluurimiskohtunikule, kuid samal ajal menetletakse vahistamismääruse peale esitatud määruskaebust kõrgema astme kohtus. Juhul kui kohus leiab, et vahistamine ei olnud põhjendatud, vabastatakse isik ka talle kohaldatud elektroonilisele valvele allumise kohustusest. Kolmandaks puudutas kriminaalkolleegium menetlustähtaegadega seonduvat, leides, et nii seadusest kui ka Riigikohtu praktikast tulenevalt ei ole menetlustähtajad (viis tööpäeva kriminaalhooldaja arvamuse saamiseks ja kümme päeva vahistamismääruse peale esitatud määruskaebuse lahendamiseks) üldjuhul vastastikku välistavad. Taotluse läbi vaatamata jätmiseks ei anna alust ka see, kui ringkonnakohtus selgub elektroonilise valve taotluse menetlemise käigus, et selle lahendamine vajab lisatoimingute tegemist ja andmete kogumist, mis tingib menetluse aja pikeneda ega võimalda taotluse lahendamist koos vahistamismääruse peale esitatud määruskaebusega. Sellises olukorras võib ringkonnakohtus lahendada elektroonilise valve taotluse pärast vahistamise põhjendatuse üle otsustamist.¹¹³

Riigikohtu kriminaalkolleegium lisas, et olukord on teistsugune, kui taotlus asendada vahistamine elektroonilise valvega esitatakse ringkonnakohtule sedavõrd oluliste puudustega, mille kõrvaldamine ei ole määruskaebuse läbivaatamiseks seatud tähtaega arvestades ilmselgelt võimalik. Eelkõige võivad sellised puudused olla tingitud ebakonkreetsusest kahtlustatava või süüdistatava elukoha märkimisel. Seetõttu olukorras, kus ringkonnakohtule esitatud taotluses asendada vahistamine elektroonilise valvega jäetakse kahtlustatava või süüdistatava elukoht teatamata või teatatakse mitu elukohta, ei ole selle taotluse läbivaatamine koos vahistamismääruse peale esitatud määruskaebusega määruskaebuse läbivaatamiseks ettenähtud tähtaega arvestades ilmselgelt võimalik ja ringkonnakohtul tuleb jätta see läbi vaatamata.¹¹⁴

Pärast Riigikohtu lahendite avalikustamist muutus Tallinna Ringkonnakohtu praktika ning vahistamismääruse peale esitatud kaebustele lisatud elektroonilise valve taotlused vaadati läbi enamasti kooskõlas Riigikohtu seisukohtadega.¹¹⁵ Näiteks ei olnud ühes asjas kriminaalhooldajal võimalik elukoha sobivuse kontrolli teostada, kuna puudus kontaktisiku telefoninumber ning elukoht polnud GPS-i ega kaardi abil leitav. Ringkonnakohtu hinnangul ei olnud võimalik määruskaebuse läbivaatamiseks seatud tähtaega arvestades täiendavaid andmeid koguda. Seega märkis kohus, et taotlus asendada vahistamine elektroonilise valvega oli sedavõrd oluliste puudustega, et nende kõrvaldamine ei olnud määruskaebuse läbivaatamiseks seatud tähtaega arvestades ilmselgelt võimalik. Samuti viidati Riigikohtu lahendile 3-1-1-27-17 ja märgiti, et sellised puudused võisid olla tingitud ebakonkreetsusest isiku elukoha märkimisel. Ringkonnakohtus jättis taotluse rahuldamata, mitte läbi vaatamata.¹¹⁶

5.3. Kohtu soovitusid elektroonilise valve ajakava kohta

Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve korra § 8 lg 1¹ kohaselt koostatakse elektroonilisele valvele allutatud isiku ajakava koostöös prokuröri ja või kohtuniku soovitusi järgides. Kohtunik andis ajakava koostamiseks väga selgelt soovitusi ühes määruses, mille sisuosas oli eraldi alapunkt „Kohtu soovitus“, kus kohus kirjutas järgmist: „... Kohtu soovitus seisneb selles, et isiku puhul oleks kohaldatud ööpäevaringne valve ehk sisuline koduarest. Kohtu soovitus valve ajakava koostajale (kriminaalhooldusametnikule) on, et isik viibiks elektroonilise valve all kodus ööpäevaringselt. See ei välista ajakava muutmist kriminaalhooldusametniku poolt isiku

¹¹³ RKKKm 01.06.2017, 3-1-1-27-17, p-d 12–12.5; RKKKm 22.05.2017, 3-1-1-25-17, p-d 11–11.3.

¹¹⁴ RKKKm 01.06.2017, 3-1-1-27-17, p 12.6.

¹¹⁵ Vt nt TlnRnKm 06.11.2017, 1-17-9542; TlnRnKm 26.07.2017, 1-17-6527.

¹¹⁶ TlnRnKm 14.09.2017, 1-17-7841, p-d 10–11.

põhjendatud taotlusel ehk isiku lahkumine kodust on võimalik näiteks meditsiinilise abi saamiseks või muu sellelaadise tegevuse teostamiseks. Kodust lahkumine ja kodust väljaspool viibimine saaks olla sellisel juhul võimalik kriminaalhooldusametniku või kriminaalhooldusametniku määratud isiku saatel ja juuresolekul. See tagaks vajaliku kontrolli, et isik ei saaks uusi liiklusalaseid kuritegusid toime panna.¹¹⁷ Lisaks sellele, et kohtu soovitusel olid sisuosas selgelt välja toodud, oli ka määruse resolutsioonis kirjas, et vahistamine asendada elektroonilise valvega vastavalt määruses esitatud kohtu soovitudele valve ajakava koostajale.

Lisaks eespool toodud selgele näitele esines lahendeid, kus soovitusel tulenesid kaudselt määruse põhiosast. Näiteks: „Kui on välistatud, et isik saaks kodust väljuda muul eesmärgil kui üldkasuliku töö tundide tegemiseks, siis on tema puhul juhtimisõigusega mootorsõiduki juhtimise toimepanemise oht minimaalne.“¹¹⁸ Siinkohal jäi ebaselgeks, kas kohtuniku seisukoht oli see, et isiku ajakavas peaks kodust äraolek olema määratud üksnes üldkasuliku töö tegemiseks, või oli fookus elektroonilise valve materiaalse eelduse esinemise põhjendamisel. Sarnane näide ühest teisest kriminaalasjast: „Käesoleval juhul leiab kohus, et elektrooniline valve hoiab sarnaselt vahistamisega konkreetsel juhul ära uued kuriteod, kuid seda üksnes juhul, kus alaealise kahtlustatava liikumisvabadus piiratakse selliselt, et ta saab olla valdavalt üksnes kodus, s.o liikumispiiranguga lõigatakse olulises määras ära ka tema suhtlusringkond.“¹¹⁹

Kui praegu on ajakavaga seonduv sätestatud määruse tasandil ning kohtu sisend on **soovitus**, siis tasub seadusandjal mõelda, ehk peaksid juhised ajakava koostamiseks olema sätestatud järgimiseks **kohustuslikena**. Nagu enne näidatud, siis on mõnel juhul peetud väga oluliseks, et kriminaalhooldaja kindlasti järgiks soovitusi ajakava koostamiseks. Samuti oli analüüsitud kriminaalasjade seas mõni asi, kus ajakava koostamise küsimus näis elektroonilise valve taotluse mitterahuldamise juures olulist rolli mängivat. Näiteks ühes asjas, kus vahistamisalus oli oht jätkuvalt toime panna kuritegusid (selle asja puhul vargusi), seisnes konkreetselt selles, et seoses esmavajaduste rahuldamisega tuleb isikul suure tõenäosusega külastada kauplusi. Isikut kahtlustati mh varguse katsetes toidupoodidest. Võib spekuleerida, et taotlus oleks rahuldatud, kui kohtul oleks selge võimalus ajakava kindlalt kujundada, näiteks määrata isik sisuliselt koduaresti.¹²⁰ Viidatud kriminaalasjas väljendas isiku elukaaslane ka valmisolekut kauplustes käia, et elektroonilisele valvele allutatud isik ei peaks toidupoodidega kokku puutuma. Küll aga tuleb märkida, et ringkonnakohus leidis selles asjas, et elukaaslase valmisolekul polnud määravat tähendust, ning pidas võimalikuks, et isik rikub elektroonilise valve nõudeid ka kõige rangema ajakava korral.¹²¹ Ka liiklusalasjades esines põhjendust, et kuigi elektroonilise valve kohaldamine seab isikule liikumispiirangud, siis ei ole välistatud, et isikule antakse teatud liikumisvabadus, mistõttu ei ole võimalik tagada, et isik ei asu sõidukit juhtima. Seega säiliks reaalne oht, et isik võib jätkata elektroonilisele valvele allutatuna mootorsõiduki juhtimist juhtimisõigusega.¹²² Ka siin saab arutleda, kas soovitusel järgimise kohustuslikuks muutmine võib kohtupraktikale mõju avaldada.

¹¹⁷ VMKm 26.01.2017, 1-16-10438.

¹¹⁸ TMKm 23.02.2017, 1-17-193.

¹¹⁹ HMKm 31.05.2017, 1-17-4231.

¹²⁰ VMKm 17.10.2017, 1-17-8403.

¹²¹ TrtRnKm 09.11.2017, 1-17-8403, p 11.

¹²² TMKm 25.10.2017, 1-17-9059.

5.4. Lisakohustuste määramine

Kohtupraktika analüüsi materjalis oli kolm määrust, kus kohus määras isikule lisakohustuse. Ühel juhul märkis kohus põhjendavas osas, et isikule tuleks määrata kohustus mitte tarvitada alkoholi, narkootilisi ega psühhotroopseid aineid. Lisaks viitas kohus elektroonilise valve täitmise ja järelevalve korra § 8 lg-le 1¹ ning märkis, et lisakohustuse osas tuleb selle täitmist kontrollida intervalliga vähemalt kord kahe nädala jooksul.¹²³ Teises kriminaalasjas määras kohus lisakohustuse resolutsioonis: „Määrata [isikule] elektroonilise valveseadme kohaldamise ajaks kohustus mitte tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid.“ Põhjendavas osas viitas kohus samuti elektroonilise valve täitmise ja järelevalve korra § 8 lg-le 1¹ ning märkis, et lisakohustuse osas tuleb selle täitmist kontrollida intervalliga vähemalt kord kahe nädala jooksul, kuid kohtu hinnangul oleks soovituslik isiku pikaajalist tarbimisharjumist arvesse võttes lisakohustuse täitmist kontrollida kord nädalas, kui kriminaalhooldusosakonnal on vastavaid ressursse. Kohtumäärusest tulenes seegi, et lisakohustus oli kohtu hinnangul asjaolu, mis aitas viia ohu jätkata kuritegude toimepanemist miinimumini.¹²⁴ Kolmandas kriminaalasjas määrati samasugune lisakohustus samuti resolutsioonis. Põhjendavas osas ei viidatud millelegi ning nenditi, et isikule tuleb määrata lisakohustus mitte tarvitada narkootilisi ega psühhotroopseid aineid. Samuti märkis kohus, kui tihti võiks pisteline kontroll toimuda.¹²⁵

Kummastki lahendist ei ilmnenu, mis oli lisakohustuse määramise õiguslik alus. Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve korra § 8 lg 1¹ puudutab ajakava koostamist, kuid mitte lisakohustuse määramist. Samamoodi ei tulene lisakohustuse määramise õiguslikku alust KarS § 75¹ lg-st 1. Selle kohaselt on elektrooniline valve süüdlasele kohtu määratud tähtajaks pandud kohustus alluda liikumisvabaduse piirangute või narkootiliste või psühhotroopsete ainete või alkoholi tarvitamise keelu täitmise kontrollimisele elektroonilise seadme abil, mis on kinnitatud süüdlase keha külge ning mille abil on võimalik kindlaks teha süüdlase asukoht või alkoholi või narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamine. Lisaks sätestab KarS § 75¹ lg 1, et elektroonilise valve seadme liigi valib kriminaalhooldusametnik. Kuna elektroonilise valve seadme liigi valib kriminaalhooldusametnik, siis võib-olla on kohtud nendes lahendites pidanud silmas KarS § 75¹ lg 1 seda osa, mis räägib narkootiliste või psühhotroopsete ainete või alkoholi tarvitamise keelu täitmise kontrollimisest elektroonilise seadme abil. Siinkohal tuleb rõhutada, et 2018. aasta veebruari seisuga puuduvad Eestis elektroonilise valve seadmed, millega on võimalik kindlaks teha narkootilise või psühhotroopse aine või alkoholi tarvitamine.¹²⁶

Teine võimalik põhjendus nimetatud lisakohustuste määramiseks võib tuleneda KarS §-st 75, mille teises lõikes on sätestatud loetelu kohustustest, milleks võib kohus isikut käitumiskontrolli ajaks kohustada. Nende hulgas on ka kohustused mitte tarvitada alkoholi (§ 75 lg 2 p 2) ja mitte omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid (§ 75 lg 2 p 2¹). Siiski on käitumiskontroll aktuaalne siis, kui isik on karistusest tingimisi vabastatud käitumiskontrollile allutamise (KarS § 74). Kummaski asjas ei kaevatud lahendit edasi, maakohtu määrused olid lõplikud. Igatahes on sellise lisakohustuse määramise õiguspärasus küsitav. Samas on tervitatav arutelu, kas ja kuidas peaks kohus saama vahistamise asendajana kohaldatud elektroonilise valve korral määrata lisakohustusi.

¹²³ HMKm 31.05.2017, 1-17-4231.

¹²⁴ HMKm 17.04.2017, 1-17-1876.

¹²⁵ HMKm 11.04.2017, 1-17-2741.

¹²⁶ Justiitsminister Urmas Reinsalu ettekanne kohtunike täiskogul 09.02.2018, lk 3. – www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministri_ettekannet_kohtunike_taiskogu_2018.pdf (14.02.2018). Loe Eestis kasutusel olevate elektroonilise valve seadmete võimekuse kohta ka analüüsi peatükist 3.3.

5.5. Määruse struktuur ja resolutsioon

Elektroonilise valve kohaldamise eeldustega on tihedalt seotud elektroonilise valve taotlust lahendava kohtumääruse ülesehitus. Tähendab ju eelduste kontrollimine ka vastavate asjaolude ja põhjenduste fikseerimist kohtumääruses. Maakohtute lahendid, millega lahendati elektroonilise valve taotlused, võib jagada ülesehituse põhjal kolme suuremasse gruppi.

Kõige suurema grupi (ligikaudu 2/3 lahenditest) moodustasid lahendid, kus põhjendatud kuriteokahtlusel ja vahistamisaluse esinemisel peatuti põgusalt. Nendel juhtudel viidati vahistamisega seoses vahistamismäärusele ja kui vahistamist oli pikendatud, siis ka pikendamise määru- sele. Viitamine toimus näiteks nii: „... tuleb märkida, et kuna maakohtu poolt on juba eelnevalt põhjendatud kuriteokahtluse esinemist kontrollitud ning kohtule ei ole esitatud tõendeid, mis võiks anda aluse eitada kuriteokahtluse esinemist, .. siis ei pea kohus vajalikuks käesoleva taot- luse läbivaatamisel korrata põhjendatud kuriteokahtlusega seonduvaid argumente, vaid jaatab põhjendatud kuriteokahtluse esinemist juba maakohtu 19.07.2017 määrustes kajastatud motii- videl. Hinnates vahistusosaluste olemasolu, siis asub kohus seisukohale, et puuduvad sellised aspektid, mis tingiksid maakohtu 19.07.2017 määrusest erinevale seisukohale asumise vahistusosaluste osas. 19.07.2017 määruses tuvastas maakohus vahistusosalustena uute kuritegude toimepanemise kahtluse. Seejuures esitas maakohus konkreetsed põhjendused, millistel kaalut- lustel ta ühe või teise vahistusosaluse olemasolu jaatas. Kohus leiab, et ka antud juhul puuduvad alused teistsugusele seisukohale asumiseks ning kuivõrd siingi on põhjust viidata Viru Maa- kohtu 19.07.2017 määruse vastavatele seisukohtadele, mille juurde jääb kohus ka elektrooni- lise valve kohaldamise võimalikkuse üle otsustades, siis ei pea kohus vajalikuks nende seis- ukohtade täiendavat kordamist. Eelneva kokkuvõtteks nendib kohus, et .. suhtes on sedastatavad nii põhjendatud kuriteokahtlus kui ka vahistusalus uute kuritegude toimepanemise kahtluse näol.“¹²⁷ Pärast vahistamise küsimuse puudutamist vaagis kohus elektroonilise valve kohal- damist.

Järgmise grupi moodustasid lahendid, kus põhjendatud kuriteokahtlusel ja vahistamisaluse esi- nemisel peatuti pikemalt, mitte viiteliselt. Analüüsitud asjadest oli selliseid lahendeid ligikaudu viiendik. Suurem osa nendest lahenditest olid Viru Maakohtu määrused. Nendes lahendati esmalt küsimus, kas jätkuvalt esinevad põhjendatud kuriteokahtlus ning vahistamisalus. Seal- juures peatuti nendel küsimustel pikemalt ning need lahendati nii, nagu lahendatakse vahista- mistaotlust. Pärast seda, kui vahistamise eeldused said tuvastatud, mindi edasi elektroonilise valve kohaldamise formaalsete eelduste juurde. Kui formaalsed eeldused olid täidetud, analüü- siti, kas elektrooniline valve aitab vahistamisega võrdväärselt tagada vahistamise eesmärki. Vastavalt sellele tehti otsustus elektroonilise valve kohta. Juhul kui elektroonilise valve kohal- damise formaalsed eeldused ei olnud täidetud, materiaalse eelduse juurde enamasti ei mindud.

Kolmandaks saab tuua sellised lahendid, kus elektroonilise valve taotlust lahendades oli kohe selge, et seda pole võimalik rahuldada, kuna esines puudus mõnes formaalses eelduses. Valdava osa moodustasid sellised taotlused, kus eluruumi omanik ei andnud elektroonilise valve seadme paigaldamiseks luba. Esines ka olukordi, kus taotleja oli jätnud taotlusse märkimata eluruumi omaniku kontaktandmed ning ei teinud seda ka kohtu täiendaval pärimisel. Ühel juhul ei vas- tanud kontaktisik kriminaalhooldaja kõnedele ning eluruumi külastades keegi ei reageerinud. Nendel juhtudel, kus oli kohe selge, et elektroonilise valve kohaldamise formaalsed eeldused pole täidetud, nenditi enamasti seda tõsiasja ning taotlus jäeti läbi vaatamata või rahuldamata.

¹²⁷ VMKm 11.08.2017, 1-17-6928, p-d 8–10. Vt ka VMKm 20.06.2017, 1-17-4407; HMKm 06.06.2017, 1-16-2411; VMKm 30.05.2017, 1-17-4289; VMKm 17.05.2017, 1-17-3914; VMKm 07.03.2017, 1-16-7179.

Vahistamisega seonduvat nendes lahendites üldjuhul ei puudutatud.¹²⁸ Mõnel üksikul juhul kontrollis kohus esmalt põhjendatud kuriteokahtluse ning vahistamisaluse olemasolu ning seejärel nentis, et kuna elektroonilise valve kohaldamise formaalsed eeldused on täitmata, ei saa taotlust rahuldada.¹²⁹ Lisaks esines lahendeid, kus kohus, nentinud puudusi formaalsetes eeldustes, pidas vajalikuks koos põhjendustega lisada, et kui formaalsed eeldused oleksid olnud täidetud, siis jäänuks taotlus ikkagi rahuldamata, kuna elektrooniline valve ei aita antud juhul vahistamisega võrdväärselt selle eesmärgi täita.¹³⁰

Ülesehituse juures väärivad eraldi väljatoomist maakohtu nende määruste resolutsioonid, millega jäeti elektroonilise valve taotlus rahuldamata (80 maakohtu määrust). Need saab jagada kaheks. 35 juhul oli resolutsioonis kirjas ainult see, et jätta elektroonilise valve taotlus rahuldamata. 45 määruse resolutsioonis oli puudutatud ka vahistamist ning resolutsioonis oli lisaks elektroonilise valve rahuldamata jätmisele kirjas, et tõkend vahistamine jätta muutmata. Analüüsitud määrustest ei ilmnenud, miks ligikaudu pooltel juhtudel märgiti resolutsiooni vahistamise muutmata jätmine ning pooltel juhtudel mitte. Üks võimalik variant on, et seda märkides näidatakse ka resolutsioonis (st lisaks põhiosas kajastatule), et kohus on vaaginud vahistamise jätkuva põhjendatuse küsimust. Küll aga ei saa teha järeldust, et nendel juhtudel, kus resolutsioonis seda kirjas polnud, ei vaaginud kohtud vahistamise küsimust – valdaval osal juhtudest puudutati põhiosas kuriteokahtluse põhjendatust ja vahistamisaluse esinemist.

5.6. Kaitsja taotlus

Riigikohus on leidnud, et elektroonilist valvet võib kohaldada ka kaitsja taotlusel. KrMS § 47 lg 1 p 3 kohaselt on kaitsjal õigus esitada taotlusi, lisaks on KrMS § 47 lg-st 2 tulenevalt kaitsja kohustatud kasutama kõiki kaitsmisvahendeid ja -viise, mis ei ole seadusega keelatud.¹³¹

Nimetatud seisukoht tekitas mõnetist segadust juhtudel, kus kaitsja taotles isikule elektroonilise valve kohaldamist maakohtu vahistamismääruse peale esitatud määruskaebuses. Näiteks leiti sellises olukorras kohtupraktikas järgmist: „Tulenevalt alternatiivsest taotlusest asendada vahistamine elektroonilise valve või kautsjoniga, tuleb märkida, et esiteks eeldavad sellised taotlused vahistatu nõusolekut, mida aga käesoleval juhul ei nähtu. KrMS § 137¹ sätestab mh sellise taotluse esitamise just kahtlustatava poolt, millisel juhul on kindlus ka selles, et isik ise on nõus elektroonilise valve kohaldamisega tema suhtes. Kuigi Riigikohus lahendis nr 3-1-1-110-15 on asunud seisukohale, et ka kaitsjal on võimalik sarnaselt kahtlustatavaga selline taotlus esitada, eeldab see siiski vahistatu nõusolekut KrMS § 137¹ lg-st 1 tulenevalt, mille olemasolu aga käeoleval juhul üheselt järeldada pole võimalik, sest taotluse on esitanud kaitsja ja isiku vastavasisulist nõusolekut pole sellele lisatud. Tähelepanuta ei saa jätta aga ka asjaolu, et sarnane regulatsioon analoogselt elektroonilise valveta kohaldamisega KrMS § 137¹ lg-st 1 tulenevalt on sätestatud ka kautsjoni puhul KrMS § 135 lg 1-s. Riigikohus on selles osas aga oma määruses 3-1-1-80-07 p 12 üheselt märkinud, et eripära seisneb KrMS § 135 lg 1 kohaselt esiteks selles, et selle kohaldamine seisneb vahistamise asendamises[,] ja teiseks selles, et see on kohaldatav eranditult vaid kahtlustatava või süüdistatava enda taotluse alusel. Riigikohus ei ole seejuures oma lahendis 3-1-1-110-15 kummutanud eelnevalt kohtupraktikas juurdunud seisukohti, mis tuginevad seadusele ..“¹³²

¹²⁸ Vt nt HMKm 13.04.2017, 1-17-2472; HMKm 07.03.2017, 1-17-1547; HMKm 21.02.2017, 1-17-1547; HMKm 02.01.2017, 1-16-9384.

¹²⁹ Vt nt VMKm 30.05.2017, 1-17-4289.

¹³⁰ Vt nt VMKm 16.05.2017, 1-17-3258; VMKm 06.01.2017, 1-16-11621.

¹³¹ RKKK 04.05.2016, 3-1-1-110-15, p 25.

¹³² TlnRnKm 21.02.2017, 1-17-943, p 5. Vt ka TlnRnKm 11.01.2017, 1-16-10747, p 8.

Riigikohtu kriminaalkollegium on pärast seda oma seisukohta täpsustanud, märkides, et vahistatu nõusoleku olemasolu või selle puudumist on üldjuhul võimalik hõlpsasti välja selgitada ka määruskaebemenetluses. Samuti toimub ka ringkonnakohtus vahistamise peale esitatud määruskaebuse läbivaatamine istungil, mistõttu on võimalik järgida KrMS § 137¹ lg 4 ja § 135 lg 5 nõudeid, kutsudes vahistatu istungile või kuulates ta ära tehnilise lahenduse abil.¹³³ Seega ei ole üldjuhul probleemi sellest, kui elektroonilise valve taotluse on esitanud üksnes kaitsja.

5.7. Elektroonilise valve kohaldamise tähtaeg

01.11.2017 jõustusid elektroonilise valve kohaldamise tähtaega puudutavad karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muudatused. Enne nimetatud seadusemuudatusi sätestas KrMS § 137¹ lg 9, et elektroonilise valve kohaldamise tähtajale kohaldatakse kriminaalmenetluse seadustikus vahistamisele kehtestatud nõudeid. KarS § 75¹ lg 3 kohaselt võis elektroonilise valve tähtaja määrata teise astme kuriteo või ettevaatamatu esimese astme kuriteo korral ühest kuust kuni kuue kuuni ja tahtliku esimese astme kuriteo korral ühest kuust kuni kaheteistkümmne kuuni. Elektroonilise valve tähtaja küsimuses tekitas kriminaalmenetluse seadustiku viide vahistamise regulatsioonile mõningat segadust. Enamasti leiti, et elektroonilist valvet saab kohaldada korraga kuni kaheks kuuks, seda just seoses viitega vahistamise regulatsioonile.¹³⁴ Tähtaega puudutavat ebaselget olukorda parandati 01.11.2017 jõustunud seadusemuudatustega. Esiteks kaotati kriminaalmenetluse seadustikus tähtajaga seoses viide vahistamisele ning §-i 137¹ lisati uus lõige 1², mille kohaselt kohaldatakse kohtueelses menetluses isiku suhtes elektroonilise valve kohaldamise tähtajale KarS § 75¹ lg-s 3 sätestatud. Teiseks muudeti KarS § 75¹ lg-t 3, mis kehtivas redaktsioonis sätestab, et elektroonilise valve tähtaja võib määrata ühest kuust kuni kaheteistkümmne kuuni.

Analüüsitud kriminaalasjades leiti ka seda, et elektroonilise valve lõpptähtaja puhul tuleb lähendada isiku kahtlustatavana kinnipidamisest, sest vahistamise asendustõkend ei saa elektroonilise valve puhul ületada seaduses sätestatud vahistamistähtaegu.¹³⁵ 01.11.2017 jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muudatuste kohta on eelnõu seletuskirjas märgitud, et kui vahistamine asendatakse elektroonilise valvega, hakkab elektroonilise valve kohaldamise tähtaeg kulgema algusest ehk kokku võib isik olla elektroonilise valve all kaksteist kuud. Näitena on seletuskirjas toodud, et kui esimese astme kuriteos kahtlustatav või süüdistatav on vahi all olnud neli kuud ja seejärel otsustatakse vahistamine asendada elektroonilise valvega, siis ei tähenda see, et elektroonilise valve all võiks isik olla veel vaid kaks kuud.¹³⁶ Kuna nimetatud muudatus on värske, ei ole analüüsitud kriminaalasjade põhjal võimalik sellega seotud kohtupraktikat analüüsis esitada.

¹³³ RKKKm 01.06.2017, 3-1-1-27-17, p 12.3.

¹³⁴ Koos põhjaliku selgitusega: HMKm 11.09.2017, 1-17-7803. Vt ka TlnRnKm 11.01.2017, 1-16-10602, p-d 8 ja 9.

¹³⁵ HMKm 11.09.2017, 1-17-7803.

¹³⁶ Eelnõu 328 SE. Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (suhtumise karmistamine sõiduki joobes juhtimisse) eelnõu juurde, lk 17. – www.riigikogu.ee/download/ddebbe78-f4b5-41d7-8c70-e30545c41421 (19.02.2018).

KOKKUVÕTE

- Elektrooniline valve ei ole iseseisev tõkendiliik, vaid on kohaldatav vahistamise asendusena (KrMS § 137¹ lg 1). Seega on elektroonilist valvet võimalik kohaldada üksnes isikule, kelle puhul on täidetud vahistamise eeldused.
- Kriminaalasjades, kus vahistamisalusena oli tuvastatud oht jätkuvalt toime panna kuritegusid, viitasid kohtud korduvalt välja kujunenud praktikale, mille kohaselt saab vahistamise asendamist elektroonilise valvega pidada tõhusaks eelkõige isikute suhtes, kelle puhul on vahistamisalusena tuvastatud oht kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda. Samas asjades, kus vahistamisalus oli kõrvalehoidumise oht, leiti enamasti vastupidist: elektrooniline valve ei aita minimeerida kõrvalehoidumise ohtu. Seega ei leidnud väidetavalt levinud praktika analüüsis kinnitust.
- Elektroonilise valve taotlusi rahuldati eelkõige nendel juhtudel, kus vahistamisalusena oli tuvastatud oht jätkuvalt toime panna kuritegusid. Samas esines kohtupraktikas ka vastupidist seisukohta, mille kohaselt ei taga elektrooniline valve uute kuritegude toimepanemise ärahoidmist ja pole seetõttu ka sellise vahistamisaluse korral üldse kohaldatav.
- Karistusseadustik ning elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord viitavad elektroonilise valve seadmetele, mida tegelikult Eestis kasutusel ei ole (näiteks GPS-seiret või alkoholi tarvitamise keelu täitmise kontrollimist võimaldavad seadmed). See tekitas menetlusosalistes korduvalt segadust.
- Kohtud heitsid elektroonilisele valvele ette, et see ei taga kontrolli isiku suhtlusringi ega koduse tegevuse üle, ei võimalda tuvastada isiku asukohta reaalajas ega operatiivselt reageerida.
- Uute kuritegude toimepanemise ohu kontekstis leidsid kohtud enamasti, et elektrooniline valve ei aita nimetatud ohtu vahistamisega võrdväärselt maandada. Narkokuritegude puhul oli peamine elektroonilist valvet välistav asjaolu, et narkokuritegude toimepanemist saab kodustes tingimustes sisuliste takistusteta jätkata. Ka kuritegeliku ühenduse koosseisude puhul oli peamine elektroonilist valvet välistav asjaolu sarnaselt narkokuritegudega, et kuritegelikku ühendusse saab kuuluda, seda juhtida ja sinna liikmeid värvata ka elektroonilise valve tingimustes. Elektroonilise valve ebaefektiivsust tõdeti ka kelmusi puudutavates kriminaalasjades, milles leiti, et isik saab kelmuste toimepanemist jätkata telefoni või interneti teel. Liikluskuritegude puhul oli samuti valdav seisukoht, et liikluskuritegude toimepanemist saab elektroonilise valve tingimustes jätkata. Kõigi nimetatud kuritegude puhul esines ka vastupidist kohtupraktikat, kuid see oli vähemuses.
- Analüüsitud kriminaalasjades ei rahuldatud ühtegi taotlust asjades, kus tuvastatud oli õigusemõistmise vastaste kuritegude toimepanemise oht. Kohtupraktikast jäi kõlrama seisukoht, et olukorras, kus vahistamisalusena on tuvastatud õigusemõistmise vastaste kuritegude toimepanemise oht, ei ole elektrooniline valve piisav meede seda ohtu kõrvaldama. Elektroonilise valve ebapiisavust sisustati eelkõige sellega, et tänapäeval kasutusel olevad tehnoloogilised võimalused annavad isikule sisuliselt piiramatut vabadust suhelda teiste isikutega kodunt lahkumata. Lisaks puudub kohtul ja kriminaalhooldajal elektroonilise valve kohaldamisel võimalus teostada järelevalvet selle üle, kellega elektroonilisele valvele allutatud isik suhtleb. Seega pole ka õigusemõistmise vastaste kuritegude toimepanemise oht maandatud.

- Elektroonilise valve kohta tehtavate määruste peale kaebuse esitamise korda ja tähtaega puudutav kohtupraktika on segane ja ühtne praktika puudub. Erimeelsusi esineb nii kaebetähtaja kui ka määruskaebuse esitamise korra suhtes.
- Elektroonilise valve taotluse saab esitada ka ringkonnakohtule maakohtu vahistamismääruse peale kaevates. Sellises olukorras on ringkonnakohus elektroonilise valve taotluse esimene läbivaataja.
- Kohtud andsid soovitusi elektroonilise valve ajakava koostamiseks mõnel üksikul juhul. Seadusandja võiks kaaluda kohtu antavate soovitude muutmist ajakava koostamisel järgimiseks kohustuslikuks.
- Mõnel juhul määrasid kohtud elektroonilise valve taotlust rahuldades isikule lisakohustuse, eelkõige kohustuse mitte tarvitada alkoholi, narkootilisi või psühhotroopseid aineid. Õiguslik alus lisakohustuse määramiseks elektroonilise valve kui vahistamise asendustõkendi puhul puudub.
- Kui elektroonilise valve taotluse esitab üksnes kaitsja, ei ole see taotluse läbi vaatamata jätmise alus. Sellisel juhul selgitab isiku nõusoleku välja kohus.

ANALÜÜSITUD KRIMINAALASJAD

	Kriminaalasja number	Analüüsitud I ja II astme määruste arv
1.	1-10-6125	1
2.	1-15-69	2
3.	1-15-6356	1
4.	1-16-1036	1
5.	1-16-2411	2
6.	1-16-7179	1
7.	1-16-7782	2
8.	1-16-8178	1
9.	1-16-8335	2
10.	1-16-9171	15
11.	1-16-9190	1
12.	1-16-9375	2
13.	1-16-9384	2
14.	1-16-9502	3
15.	1-16-9781	2
16.	1-16-9880	2
17.	1-16-9900	1
18.	1-16-9905	1
19.	1-16-10404	6
20.	1-16-10407	1
21.	1-16-10438	3
22.	1-16-10602	2
23.	1-16-10645	1
24.	1-16-10747	3
25.	1-16-10814	1
26.	1-16-11108	1
27.	1-16-11124	2
28.	1-16-11342	3
29.	1-16-11470	5
30.	1-16-11621	2
31.	1-17-193	1
32.	1-17-250	1
33.	1-17-332	2
34.	1-17-395	1
35.	1-17-470	1
36.	1-17-589	1
37.	1-17-651	1
38.	1-17-652	1
39.	1-17-863	1
40.	1-17-903	1

41.	1-17-943	3
42.	1-17-1027	1
43.	1-17-1030	2
44.	1-17-1127	1
45.	1-17-1224	1
46.	1-17-1246	1
47.	1-17-1296	1
48.	1-17-1456	2
49.	1-17-1547	2
50.	1-17-1635	1
51.	1-17-1751	1
52.	1-17-1753	1
53.	1-17-1830	1
54.	1-17-1876	1
55.	1-17-2169	1
56.	1-17-2264	1
57.	1-17-2304	2
58.	1-17-2434	1
59.	1-17-2472	1
60.	1-17-2741	1
61.	1-17-3042	1
62.	1-17-3193	1
63.	1-17-3200	1
64.	1-17-3258	1
65.	1-17-3507	1
66.	1-17-3758	2
67.	1-17-3914	2
68.	1-17-3970	1
69.	1-17-4018	1
70.	1-17-4171	1
71.	1-17-4179	2
72.	1-17-4189	1
73.	1-17-4231	1
74.	1-17-4289	2
75.	1-17-4326	1
76.	1-17-4407	2
77.	1-17-4527	1
78.	1-17-4772	1
79.	1-17-4926	2
80.	1-17-5224	2
81.	1-17-5301	3
82.	1-17-6322	2
83.	1-17-6527	1
84.	1-17-6584	1

85.	1-17-6663	1
86.	1-17-6836	2
87.	1-17-6928	1
88.	1-17-7159	1
89.	1-17-7350	2
90.	1-17-7357	1
91.	1-17-7389	1
92.	1-17-7418	1
93.	1-17-7803	1
94.	1-17-7841	1
95.	1-17-7887	2
96.	1-17-8012	1
97.	1-17-8257	1
98.	1-17-8263	2
99.	1-17-8403	2
100.	1-17-8555	1
101.	1-17-9059	2
102.	1-17-9542	1
103.	1-17-9627	2